

mahmut derviş

canım kardeşim

Zeki Z Kırmızı

2016-2023

©

Sunuş

1982 yılında 67 yaşında ABD'de bir hastanede ölen Filistin direnişinin şairi Mahmut Derviş 20. yüzyılın özgürlük için çarpan yüreklerinden biriydi, çünkü Filistin'in (FKÖ) meselesiydi bu. Tarih öncesinden söz ediyordum gibiyim. Oysa kendi kişisel tarihimin bir dönemi aynı zamanda... Daha dündü: Arafat, Havatme, Habbaş, vd... Derviş'i o zamandan bu yana duyarım, kendimce bilirim. Solun yazın dergilerinde, şiir derlemelerinde, yayınlarda önüme sıkça çıkmıştır. Yüzyılı kat eden bir yaşam ve acılar... Selam senin üstüne olsun ey değerli Mahmut Derviş, dostum, kardeşim, yüreğin anca yetmiş olmalı derdine bu dünyanın. Belki yaşayıp da görmemen iyi oldu diyeceğim, ama kendi sözümü yadırgadım birden. Mahmut Derviş'e mi söylüyorsun bunu, ey kendini bilmez, densiz kişi!

İçindekiler

Mural 4

Atı Neden Yalnız bıraktın 10

Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi 16

Sonuç 24

Kaynaklar 31

Mural¹

Dr. Mehmet Hakkı Suçin, Arapçanın bu usta çevirmeni akademisyen, kitabın özgün adı **Cidâriyye**'yi **Mural** sözcüğüyle karşılıyor, yani *mural* İngilizcede duvar, duvar üzerine yapılan resim, tablo, fresk, vb. ye verilen ad. Türkçede kullanılıyor mu bilmiyorum. Bilgisunarda baktım. TDK Büyük sözlükte var.

Derviş 59 yaşında yayınladığı bu önemli yapıtında sesini duvara resim gibi işlemiş, fırtınalı yaşamının kesintisiz şiirini yazmış. Belki bir hastane odasında, ama kesinlikle yaşamın en duyarlı yerinde, yani eşliğinde tüm bir yaşam sürüklendiği ve sürükledikleriyle çarpıntılı akan sözcükler ırmağı gibi şiire durmuş, büyük bir hesaplaşma içine girilmiş, elek elenmiş, geriye kalana çılgınca bir göz atılmış... Öykü nasıl başladı diyorsanız şöyle:

*“İşte adın/
Dedi bir kadın
Ve gözden kayboldu sarmal koridorda...” (15)*

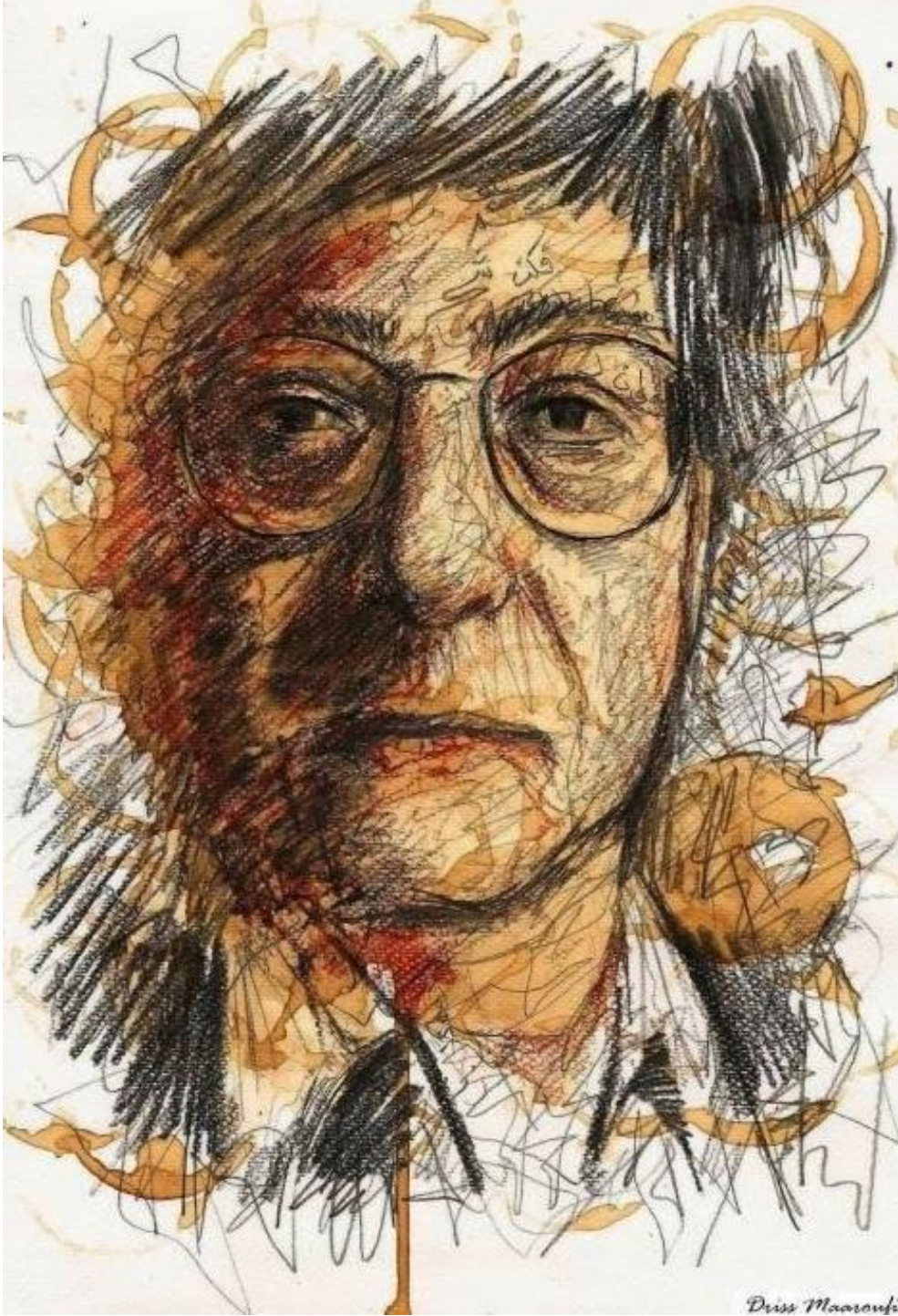
Araf'ta, dirimle ölüm arasındaki askıda şair, sonsuz bir aklık içre yapayalnızdır. (Aklık üzerine *H. Melville*'e bakmadan geçmeyin: **Moby Dick**, 1851) Acı yok burada, zaman ve duygular da. “Nerede ‘neredem’ şimdi?” (16) Öldüm mü? ‘Az önce, sanki.’ Bir gün ne isterse o olabilir mi şair? Hangi gündür ‘ne isterse o olacağı’ gün? Bunun için ölmek, ya da şair olmak mı gerek? “Bir gün şair olacağım”. (19) Ölmek katışmak, her şeyleşmek, ne istersen o olmak değil mi? “Ey adım: Şimdi neredeyiz?/ Söyle: Nedir şimdi yarın nedir?/ Nedir zaman mekân nedir?/ Eski nedir yeni nedir?” (21) Yaşam dediğimiz ‘**mural**’. Eşikteki şair bir resime bakıyor. Aslında başlayan ve biten ne var? Ya doruk ve ‘**dağlalesi**’? Sorular üşüşüyor: Şairin sözü (kelâm) Tanrı'nın sözü mü(ydü)? Aşkın dizelerinin iyisi kadın ya çıkıp da, al aşkını ve dizeni, gençliğimi, kadınlığımı ver bana, derse ne yapacak? “Bir şey yok senden sonra gidecek/ dönecek bir şey yok”. (23) Şiirini de al götür istersen. Çünkü ‘**elektronik düğme**’lerin zamanında ona da gerek yok. Hangi *ben*'i onun *ben*'idir nasıl anlayacak şimdi, tam da şu anda? “Hangi rüzgârdan geldin?” (25) Hangi yaraydı kanını akıtan, Şair? Kırık testide feryat eden levant sahilinin kadınları mı? Yankı ise başıbozuktur: Yalnızca güçlülerin geçmiştir anımsanan. Acının sesi duyulmaz, ekmek isteyen o ses... (Bkz. **Matta**, George Coşbuc: **Ekmek Ver Bize!**) Yankı kesilmiyor: “yoruldum amansız ümidimden.” (26) Şiirin (ezginin) bittiği yer burası mı? Ölümün öngününde (arefe) şair şiirinden nasıl da *ayrıdır*. Şiiri yukarıdan ona bakıyor: “Yabancısin kendi anlamının içinde.” (27) Her şeyin dönüp sonunda varacağı yer bu mu? Mahmut Derviş kimdir, hangisi? Şiiri yazan o mu? *Bilmenin* ne yararı var? Bir yalvaç gibi uçurumunu çıkış yapmadı o, uçurumundan bir güvercin uçurdu heder edilmiş uzaklığı ölçmek için ve bir şarkı söyledi? Harfleri aldı verdi, birini yitirdi ötekini bulurken. Ve sözcüklere vardı: “*daha yüksek bir yıldıza komşu olan yurt*”lara. Sürgündü sözcükler. Ve kitap anlatmaya yetmedi: “*Yoklukla dolu gördüm varlığımı./ Aradıkça kendimi başkalarını buldum/ yabancılığımı, aradıkça başkalarını./ Kalabalık olan o tek ben miyim?*” (28) Şimdi kendi yaşamına yabancı ve niteliklerinden yorgundur. Aynadaki görüntü kimdir peki? “*İyi oynadım mı son perdede/ rolümü?*” (29) Tüm bunlar ardçağcıl (postmodernist) bir oyun, metinsel bağlam olmasın? Kuşkulular büyümüş, hakikat yitti

¹ 2016 yılında yazılmış, gözden geçirilmemiştir. Zzk.

² Derviş, Mahmut; **Mural** (Cidâriyye, 2000), Çev. Mehmet Hakkı Suçin Kırmızı Yayınları, Birinci Basım, 2015, İstanbul, 111 s.

yitecektir eşikte: “Gördüğüm ben miyim?” (30) Dil o ise yazar kim? Yazı imleri (harf) ses verir: “Yaz ki olasin! Oku bulasin!” (30) Nasıl bir yerdedir ki (ölümün yatağı) iki yer arasında yersizdir, iki kapı arasında boşluk: Giriş ve çıkış arasında. Ve zaman nedir? Geçmiş (mazi) geçmiş olarak kalsın en iyisi. Ölüm tüm kişi adıklarını çözüp eritir. O, sen, ben karışır, karmaşır, ne bütün kalır ne parça. “Ve yaşayan hiç kimse/ ‘ben ol!’ demiyor bir ölüye.” (33) Zamanın sıfır noktası bu. Ölmek doğmak mı, kim bilebilir? Aralıkta (Arafta) ne dirisin ne ölü. Ne yokluk var ne de varlık. Hemşire eğiliyor Derviş’e, şimdi daha iyi olduğunu söylüyor, narkoz veriyor, dinmeli, düşünüyü hak etmelisin. Narkozda düşlerine Fransız doktoru, babası, Faslı gençler, René Char, Heidegger, üç yoldaş, Maarri (11.yy. Abbasi şairi) , ülkeler girer: “Ülkeler gördüm beni kucaklayan/ günaydın diyen kollarıyla:/ Ekmeğin kokusuna layık ol./ Layık ol kaldırım çiçeklerine./ Hâlâ yanıyor annenin tandırı/ ve sıcaktır selam ekmek gibi!” (37) Şiirinin yeşil toprağında nehir şiirden daha küçük olmayan bir halkı yaratıyor ama yaşam kısa, yetmiyor sonu başlangıca iliştmeye ve düşü tamamlamaya. Çobanlar şairin sesini alıp götürdü bile ötelere ve “zafer kazandılar unutkanlığa karşı”. (39) Yine de ‘gizemleriyle ve serçe kuşuyla’ yaşamaya değer çünkü, ölümü öğrenmek için değil, sevmek için doğar insan. Sevmeyi sever, güzellikten güzele gider. Kimdir öyleyse şairin seçeneği: “Yine benim,/ Benim tek seçeneğim.” (42) Sözcüklere ezgisini (dizem, tartım, ritim) veren bedendir: “uzun bir gecede birlikteliğinden doğar iki farklı beden...” (43) Ve ölüm insanları kendi biçimlerinden alan ayartıcı olmasın sakın, insan belki ölümle ışıdamayı öğreniyor. Ve uzam (mekân) ve yeryüzü: “Hüsrana uğramışların bayramıdır/ yeryüzü [Ve onlardanız biz de]” (44) Çünkü yalvaçlar dayattı savaşı, tersi olsaydı şair savaşı yüceltmez, övmezdi. Derviş sıkça şiirinin toprağının yeşil olduğunu anımsatır: “bir zamandan diğer bir zamana.” (47) Şiirinden ona ‘tıka basa tezatlarla dolu simge’ kalmıştır. Ve ‘sükûnet’ kalmıştır: “Yetecek bize/ küçük buğday tanesi, bana ve düşman kardeşime.” (49) Bir daha seslenir kendine: “Kimsin sen, ey ben?/ Yolda iki kişiyiz, kıyamette tek.” (51) (Ölüm) Saati daha gelmemiştir. “Döndü mü zaman? (...) Hayat gelebilir apansız bir kafiyeye tutunan”. (52) Hem av, hem avı avlayan oktur o. Daha ‘elveda’ demiyor ama yaşamında bir kez olduğu şey oldu: “Bana benziyor etrafımdaki her şey/ ama ben hiçbir şeye benzemiyorum burada.” (53) Ama yaşamak istiyor ve güvertede daha yapacak işleri vardır. Ölüm beklesin, o görüşmelerini bitirinceye dek “yakınında çadırının/ hayatımdan gerişe kalmış olanlarla.” (55) Varoluşçuların ayartısıyla işi var daha ve Tarafa bin el-Abd’ı okumayı bitirmedi henüz. Valizini hazırlayacak. Ey ölüm! “Asil bir avcı olmak istemez misin/ Su içen ceylanı öldürmeyen kaynakta?” (57) Ey ölüm! “Hele şu sandalyeye otur!” (58) Her şeyden daha güçlüsün. Şiiri denetlemeye zamanın var mı? Hayır, şiir seni ilgilendirmez. “Sen insandaki balçıktan sorumlusun,/ Fiilinden veya sözünden değil!” (60) Her şeyi yendin belki (özdeği) ama “Yenik düştün tüm sanatlara ey ölüm.” (61) Mezopotamya’nın şarkıları söyleniyor bak! Dikilitaş orada, Firavun mezarları... Şu kabartma... Sonsuzluk senden büyük işte! Ve özleyen şair ve sınıksız tutan sonsuzluğu dişilin elinde: “Yaratıldım,/ sonra âşık oldum, sonra ayıldım/ ara sıra bana işaret eden/ mezarımın üzerindeki çimende”. (62) Öyleyse ey ölüm, “bir sürgün varsa o sensin. Yaşamıyorsun hayatını./ Senin hayatın benim ölümümden ibaret.” (63) Seni seven bir çocuğun babası olmadın hiç. “Ve ben istiyorum, yaşamak istiyorum/ ve seni unutmak...” (66) Dön saltık yalnızlığına. Belki gök yere kavuşur, belki demir miğfer içinde yuva yapar güvercin. Ve hemşirenin sesi: Sayıklıyordun çok. “Çok sayıklıyordun/ ve bağırıyordun bana:/ Hiç kimseye dönmek istemiyorum/ Hiçbir memlekete dönmek istemiyorum/ Bu uzun yokluktan sonra.../ Yalnızca dilime dönmek istiyorum/ bir kumrunun ötüşünün derinliklerinde”. (73) Şiirinin toprağı yeşildir onun ve yüksek yine. Bir kez daha inançla söylüyor bunu Derviş. Yokoluştan var

olmayı öğrenir ve tersini... “*Kim olacağım ölümden/ kendimden sonra? Kimdim ölümden kendimden önce*”. (75) Soruyor: Nereden gelir şairlik? Şair Mahmut Derviş yanıtını bilmediği bu soruyu cesaretle soruyor. Bilmediği şeyle doludur ve ağaçlar yukarı kaldırır onu. Varacağı bir yeri yoktur. “*Tam olarak bilemedim kimim ben aramızda/ kimdir düşüm./ Düşüm benim./ Sanki kendim gibi değilim...*” (77) Ok çıkagelir kuşkusuzluğu vurur caneviden. Umutsuz, uyaksız düşekaldığında *Anat*, ince dokundurmaların hanımefendisi, Altın yayın ecesi yetişir, çağırır şairi, memelerinden sütü sağsın diye: “*Yok mu şair/ gecenin memelerimdeki sütünü ayartan?/ başlangıç benim/ bitiş benim/ haddimi aştı haddim/ ceylanlar koşuyor benden sonra kelimelerde/ yoktur benden öncesi... Benden sonrası yoktur!*” (79) Ve şair orada, düş içerisinde, kuşuları büyük, bugünü yarını gibi yanında, notunu alır: “*Ne zaman bir kuş sürtünse buluta yazarım ki:/ Kanatlarımı çözdü düş. Uçuyorum ben de./ Yaşayan her şey uçar. Ve ben benim, başka bir şey/ değil*” (80) Ovadandır. Bağ şenliğinde şarabını içer. Bedeni anı ve yerle yüklüdür. “*Yere sağlam bas atım. Farklı değiliz artık seninle rüzgârda.../ Sen benim gençliğimsin, ben senin hayalin. Dik dur/ elif gibi. Şimşeği çak. Kazı yankının damarlarını/ şehvetin toynağıyla.*” (83) Gilgameş’in dostu Enkidu’ya seslenir canhıraş. Yanıt yok. “*Enkidu uyudu ve uyanmadı.*” (87) “*Artık yetmiyor hayalim/ Tamamlamaya yolculuğumu/ Güce ihtiyacım var gerçekçi olması için hayalimin./ Silahlarımı getir bana/ parlatayım onları gözyaşının tuzuyla./ Gözyaşını getir Enkidu, ağlasın diye/ içimizdeki ölü diriye. Ben neyim? Şu anda kim uyuyor Enkidu? Ben mi yoksa sen mi?*” (87) Enkidu’yu kim yaşatacak o zaman? Şair mi? “*Senin yerine taşıyacağım ömrünü*”. (89) Yalvarır: “*Enkidu acı bana, öldüğün yerden dön/ Belki buluruz cevabı; kimim ben tek başıma?*” (90) Her şey boşsa, hayalleri bırak, *carpe diem*, bugünü yaşa. “*Her şey geçici. Öyleyse yarından sakın/ şimdi yaşa hayatını seni seven bin kadında./ Bedenin için yaşa vehmin için değil.*” (90) Soru orada hâlâ, daha büyümüş durmaktadır: Kimim ben? “*Boş, boşlar boşu...Boş/ Yerin üzerindeki her şey bomboş*”. (93) Orşelim (Küdü) boştur boş, taht geçicidir. “*Doğumun bir zamanı var/ Ölümün bir zamanı/ Sessizliğin zamanı var/ Konuşmanın zamanı/ Savaşın bir zamanı var/ Barışın bir zamanı/ Zamanın da bir zamanı var/ Ve hiçbir şey olduğu gibi kalmıyor/ Her nehri bir deniz içiyor/ Fakat deniz dolmuyor/ Ve hiçbir şey olduğu gibi kalmıyor/ Her canlı ölüme yürüyor/ Ama ölüm dolmuyor*”.(96) Tahtı, tacı, çarmıhı yoktur onun ama **Güvercin Gerdanlığı** (İbn Hazm) vardır, kendine güneydın deme isteği ve mutlu çocukluğuna... Oysa mutlu bir çocukluğu da olmamıştır, uzaktan hurdayı ay yapmaktadır olsa olsa: “*‘Beni tanıyor musun?’ dedim/ Yitirdiğim çocuk ağladı:/ ‘Ayrılmadık fakat asla kavuşmayacağız...’*” (100) Kendinin bekçisidir, gardiyanıdır: “*‘Ne zamandan beri gözetliyorsun beni/ ve hapsediyorsun bende kendini?’ dedim/ ‘İlk şarkını yazdığından beri’*” (101) Kendinin tutsağı ve özlemi... Ve dışarıda herkes kendi zamanının içinde, kendi yaşamının çilesini sarıp durmakta... Ve şair ölürse yeterince geçmiş (mazi) olacak ama yarını olmayacak... “*Bir kadın beni görmeyecek/ balkonunun altında.*” (104) Ve en sonunda hançeresinden yükselen ses şu olacak yine: “*/Şiiri öğret bana!*” (105) O İsa olmayacak ama *güvercin gerdanlığını* taşıyacak boynunda. Adını kimse alamayacak ondan: “**M** Maşuk, mahzun, mecnun / **A** Akka’dan akan asude anlam/ **H** Hasbahçe, habip, hayret ve hasret/ **M** Maceracı, müzmin mülteci, murada müptela/ **U** Uğurlayan, uyku çiçeği, unutmayan, ulak/ **D** Delil, derviş, diyar, kâh dost kâh düşman deryanın dili/” (109) Mahmud’dur o. Yolculuk nedenleriyle dopdoludur ve kendinin değildir: “*Ben ise – bütün yolculuk sebepleriyle/ dopdolu-/ Kendime ait değilim/ Kendime ait değilim/ Kendime ait değilim...*” (111)

İkinci okumayla ayırımsadım önümde duran kitabın bir *kitap* olduğunu ve bir *kitap* olmadığını. Zamanını sırtlamış acılar hamalı şairin çığlığı mı bu kitap yalnızca, yoksa onun karşıladığı (temsil ettiği) şey üzerinden tüm zamanların geçmişten güne tini, hayaleti mi çırpınıyor zamanın derin mi derin aynasında? Bir toplumun, bir ekinin düşü mü yoksa, tanıma gelmez bu ses, özeti mi? Zamanın aynasına bakıp da kendi tinini delik deşik eden kimdir? Mahmut Derviş mi, *Sam* mı? *Resim*deki ağacın dalında şakıyan Arap bülbülü mü o? Hangi zamanın, yerin (mekân) sesi, zaman hangi aralıktan dile yüklenmiş, dil şiire, şiir şaire, Mahmut Derviş'e?

Önce örneği Arap yazınında görülen bu yapıtlar yapıtını arkasındaki çığlığı yitirmeden Türkçeye kazandıran Mehmet Hakkı Suçin'i yürekten kutlamam gerek bir

kez daha. Ben bir ekine, bir şaire, bir şiire girmek gibi bir savı hiç taşımadan şiirin üzerimdeki fiziksel etkisini dile getirmeye, Mahmut Derviş'i bambaşka bir yerden (uzaktan) yankılamaya çalışacağım. (Üstelik şimdiden gereksiz bir girişime soyunmuş olarak...)

Filistin'in bu yitik çocuğu 67 yıllık ömründe belli ki Arapçanın tüm kaynaklarını imbikledi, damıttı. Sanırım sesler üzerinde çalıştı, sesin akışı, binişmesi, kakışması, çözülüp toplanması, ayrışması, kanonik, tek ve çok ses(lilik) ve çatışmaları (kakafoni) onun ele aldığı ana izlek olmalı. Elbette Derviş bulmuş değil bunu, bağlı olduğu ekinin sözel kaynaklarla olan bağını diri tutması, çölün (su gibi) yazı tutmazlığıyla ilgisi olmalı. Fırtına bora çölü taşır, kaldırır başka yere koyar. Çöl yine çöldür ama aynı çöl asla değil. Vahası, düşü, kovuğu, d(e/i)risi değişmiştir. Bizim gibi çöl yoksulu gözler baktığında sayısız kumu(lu)n sonsuz yinelenmesinden başka şey görmeyecek, çölün gözünü atlayacaktır. (Belki Tosuner, belki Kurosava, Bowles ya da Saint-Exupery atlamaz-dı.) Ten tene, çöl çöle benzemez. Ten ve altını dolduran tin; anlar, anlatılar, öyküler biriktirmiş, duyguları karkaslamış, yapılar yükseltmiş indirmiştir. İnsan ve toplum dalgaları içinden kökenler, nedenler, umut ve beklentiler bir bir görünüp yitmiştir arkadan. Aşk ve ölüm inmedikçe (düşmedikçe) şarkı kesilmeyecek, susmayacak, sürecektir.

Bir tek şiir vardır: *Nehir*. Nehir diyor Mahmud Derviş şiire. Ya da şarkısına... Öyle bir yere yanaşıyor, demirliyor ki şiir okurluğum, orada şiirin gerekçesi belirir gibi oluyor. Şiir öznenin nesneden kopmasının iflah olmaz acısıyla, tükenmez bu kopuşla, kopuşun acısıyla ilgili değilse neyle ilgilidir? Özne kalımlı değil ölümlüdür, çünkü ölen aslında bilinçtir. Öznenin varlıktan sıyrılışı, yükselişi denli (ki yaşamak diyelim buna) ona dönüşü de bilincin yarası, sürekli kanayan yanıdır. (Ama bilinç pelerini yüzüne çeker, algısını örter, görmedim ben çünkü görmeyi istemedim, duymadım dokunmadım çünkü...der çoğun. Bkz. *Heidegger, Sartre*.) İnsan-öznenin en büyük yüzleşmesi, hesaplaşması ne zaman gerçekleşir? Mahmut Derviş'in şarkısını ayaklandıran, sesini ürpertici kılan kaçınılmaz buluşma anı, ölümün kendini gösterdiği, anımsattığı, senin için buradayım dediği o anda... Türkçe karşılığını bulamadığım bir sözcükle, '*skandal*' anı. Her şeyin, tüm bir yaşamın bağirsaklarıyla da ortalığa saçıldığı için dışarılandığı ve titreştiği, yaşamın dibinin fir fir usun bütün gerekçelerini yıkıma uğrattığı o an. Yerinden oynamışlığın, çağırmanın ve çağırıldığını tutamamanın, elinden kaçırmanın kederli, hüznü dolu anı.... *Skandal* iç(eri)yi çözer (deşifre). Belleği hiç ummadığı bir geçmişle yükler. Ben kendi ben olmayanı önünde diz çöker. Her şey gelir kazanılır ve daha o anda her şey yiter gider. *Boştur, bomboştur skandalın* sözü.

Bitmeyen bir sesin kesintisiz akışı (Ümmü Gülsüm) duvarı freskler (*Mural, Cidâriyye*) epik bir yüzey (öykülerle, yaşamlarla, tarihlerle, mitlerle işlenmiş) açılır önümüzde ve ikizi yüzey açılanı siler bir yandan. Bilinç uçurumun (bıçağın) sırtında gider ve gelir. Ve gelişine de gidişine de sorar: Neden kalayım ve neden gideyim ki? Neden Araf'tayım ben?

Bunun yanıtı '*Neşideler Neşidesi*'dir. Nedeni yitmiş gitmiş o şarkı, *skandalın* eşsiz gülüdür. Şarkı yükseliyor, kat kat açılıyor, yaşam bitmedikçe bitecek gibi görünmüyor bu gül. Çünkü zamanın birinde bir yerde birinin aldığı soluğu zamanın burasında başka yerde öteki veriyor. *Güvercinin gerdanlığı* bin ışık bin renk içre balkıyor. Ses sese ilişiyor, aşk aşka ve ölüm ölüme. Aşkın kapısı ölüme açılıyor (*Bkz. Faulkner*) ve ölümünki dirilişe, doğuma, kelebeğe. Şarkı ancak aşkadır (Arap ekini bu izleği belleğinden asla silmedi.) ve ancak ölümdendir, ölümden kurtarılan, berileştirilen şeyden. İp koptu kopacak, gül düştü düşecekken eşiğin bilinci sayıklamanın, en güzelle en kötünün bir arada ağıtına dönüşür. Ağıt evet, türün

kendine yakısı, hak edilmemiş, yanlış doldurulmuş koca türel yaşamın yok oluşa galaktik baş döndürücü koşusu için. İç içe tüm evrenler kendi hiçliğine yol almak için döner ve şarkı ve şiir de birlikte döner.

Derviş'in 59 yaşında gördüğü şey budur ve talihinin önüne koyduğu ve hemen arkasından ondan koparıp aldığı şey... O aydı (aymış olmalı), onun andalığı (epifanisi) **Mural** dı, duvara serildi boydan boya, serildikçe duvar uzandı açıldı önünde. O gitmek nedir (her şeyi arkada bırakıp) ve gelmek nedir (özlemle, hadi Arapçası hasretle) bildi. O kendini kıldı ve sildi. Kaplan, kral, yalvaç olmayı yadsıdı, *güvercinin gerdanlığına* daldı, bakakaldı. Balkımalı o kakma, o su, o ses ve onun dönen dönen ve yine durma dönen gösterisindeki bilge yalınlıktan çekip aldı sözcükleri, şiir düşürdü, lokma döktü, ağzını açtı ve şiir ağzından kuşlandı, kuş oldu çıktı dünyayı haritalamaya. Şiirle beraber, halkı, geçmişi, sevdikleri, yalnızlıkları, kargışları, bağışları da...

Ötesi yok. Mahmut Derviş 67 yaşında, 2008 yılında ayrıldı dünyadan.

Ona ağıt yakabilecek birini biliyorum: William Shakespeare.

Uzaktan geliyor sesi. Duyuyorum. Gözlerim yaşıyor.

Atı Neden Yalnız bıraktın³

Değerli hocamız Mehmet Hakkı Suçın'ın Türkçesinden okuduğum **Mural** (*Cidâriyye*, 2000) üzerine yayımlanmasının ertesi yılı, 2016'da bir şeyler yazmıştım. Aradan beş yıl geçti ve Sayın Suçın geçen sürede Mahmut Derviş'in peşini bırakmadı. 2 yıl arayla iki kitabının çevirisini de yaptı, daha kapaklarındaki Türkçe adlarıyla okumaya kalkışanı büyüleyen çeviriler... Ve onları, onurlandırarak benimle paylaştı: **Atı Neden Yalnız Bıraktın** ve **Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi**. (Yayın bilgileri yukarıda.) Ama yazamadım, zaman tüm ağırlıklarıyla geçti üzerimden ya da ben zamanın kıyısından yuvarlanıverdim. İçimde benden ayrı eyleyen Mahmut Derviş kardeşimin sesiyle zamana elbette kendimce sorular sordum, yanıtlar aradım, çünkü onun sesi bana yoldaşlık etmeden (var) olamadım. Bilincimin ve utancımın kan kardeşidir.

Şimdi Derviş'le konuşmanın, neden bilmiyorum, zamanı. Sesini yeniden içimde yükseltmek iyi gelecek sanki.

*

Önce **Atı Niye Yalnız Bıraktın**⁴sorusuna geçerli bir yanıt bulmaya, sorunun altından kalkmaya çalışmam gerek. Orada, tek başına, atı niye yalnız bıraktım?

Dedesi Hüseyin'e, ninesi Amine'ye ve babası Selim'in anısına, ama ayrıca ve özellikle annesi Huriye'ye adanmış kitap; ana yurdu olmayan bir yerden, '*bir evin balkonundan*' bakan gözlerle açılıyor. Şairin bakışı yukarıdan, uzaktan kolaçan ediyor yeni yurtluğunu. Neresi burası? Bu yaban elde, kendisi mi hâlâ? Kendisini kendisinde tutmanın bedeli ölçüye gelir mi? Yurtsuz, kendi kalabilir mi insan?

Atından ayrı düştüğü, atını uzakta, yurdunda bırakmak zorunda kaldığını bir an için düşünelim (mi?) O balkonda, dünyayı izlerken, eyleyişi dile geliyor, o an ne yapıyorsa ona dönüşüyor dili: "*Demir çite tırmanan/ Acem lalesine bakıyorum*" (32) Bakışı '*geceyi geceden koruyan ağaçlar*'ın, yurdunu arayan rüzgârın, kendi içinde güneşlenen kadının üzerinden geçiyor. Yeni zamanların yeni yalvacını (*peygamber*) arıyor ısrarla.

Kendi görüntüsüne baktığında '*taş merdivene doğru*' kaçan çocuğu görüyor. "*Ne olacak yeniden/ çocuk olsam? Ben sana dönsen... Sen bana dönsen*" (33) Persler, Romalılar, Sümerler geçip gidiyorlar, arkalarından bozuk düzen sığınmacıları (*mülteci*) günün... Geçmiş zamanların yakışıklı prensinin araba tekerleri altında kaç yoksul kadının gerdanlığı un ufak oldu? "*Maveraya bakıyorum:// Ne olacak? Ne olacak külden sonra?*" (33) Ve bakış büyük halkayı döndü ve şair kendine baktı yeniden bir yabancıya bakar gibi. Sonra diline baktı. Sonra '*elinde bir kadının eli*', çağırıldığı kendi imgesine baktı.

Uzamanın (*mekân*) billur ikonaları süzülüp geçecek şiirin içinden. Atlara eyer vurulan ovada başlayacak türkü. Başlangıçta yer (ora) vardı. Bir kadının haykırışı pırnal meşelerine değin uzandı. Çocuk (şair) doğdu ve çığılığı yerin tüm çatlaklarını, yarıklarını doldurdu. Meleklerle konuşan bir çocuk oldu. Kardeşleriyle büyüdü, ki "*Balkonuma bir kamer bırakan kardeşler*". (**Bir Bulut Var Elimde**, 38) Atlara eyer vurdular. Toynak sesleri takırdadı. Çocuğun içindeki şiir bu sesleri biriktiriyordu bir yandan. Şiir birikiyordu. Ve su kuyuyu gördü. Ve kuyu başağı gördü. Ve başak ekmeği gördü. Ve ekmeğin çocuğu... "*İki kamerim var/ Biri yükseklerde/ Öteki suda*

³ 2018 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

⁴ Derviş, Mahmud; **Atı Neden Yalnız Bıraktın** (*Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden*, 1995), Çev. Mehmet Hakkı Suçın, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2017, İstanbul, 157 s.

yüzüyor...” (39) Özgürlük havadan, sudan gelirdi, her şeydi, “*Fakat atlara eyer vurdular/ dans etmek için atlar üstünde/ gecenin gümüşünde...*” (39) Babayla atın arasında kakule ve saman kokusu aldı çocuğun burnu. Ve onu yaralayan bir bulut kaldı elinde. Yine de daha çoğunu istemedi bir portakal tanesinden. Böyleyken, “*Atlara eyer vurdular*”. (40) Denizden kamyonlarla geldiler. Kimdiler? Çocuk bunu bilemezdi ama dedesinin abası altındaki tütün ve kahve kokusunu bildi. Komşu hakkı ne demek, öğrendi. Ana hakkını, süt kokusunu. Ozanlar geldi geçti, konuklanıp rebaplarının tellerine vurdular. Tüm birikmiş acılar ve sevinçler gözlerine doluştu çocuğun, gözyaşı olup aktılar. “*Köylüyüz ayıptır söylemesi ve pişmanlık duymayız/ konuşmaktan.*” (**Köylüyüz Ayıptır Söylemesi**, 42) Çocuğun da konuklara söyleyecek şeyleri vardı, toprağa, gök kuşlarına ilişkin. Arkası kesilmedi, denizden kamyonlar gelmeyi sürdürdü. Çocuk ahırda inekleriyle konuşurken... Bu kez kamyonlar onları aldı götürdü, zeytinliklere. Çocuk yolda çocukluğuna el salladı. Hep birlikte şarkı söylediler: “*Evimize döneceğiz pek yakında...*” (43) Yaşamın gerçeği son ağaçlarda dikildi önlerine. Bu gerçekle karardı bilinç. “*Burada bir şimdi var/ dünün dokunmadığı// Babam mıydı bu perişan adam?*” (**Baykuşun Gecesi**, 44) Buradaki şimdi zamansız, zamanını yitirdi: “*Bulamadı hiç kimse burada/ nasıl rüzgâr olup kapıdan çıktığımızı/ hatırlayan birini*”. (45) Dün düştüğü yerde kaldı, parçalandı, yarın yitkilere karıştı. Burada bir şimdi var. Yeri olmayan, yurtsuz bir şimdi. Çocuğun içinden yükselen sesi çırpınıyor salınmak için boşluğa: “*Babam mıydı o perişan/ adam, tarihinin yükünü üzerime yıkan?*” (46) Baba çocuğunu rüzgâra taşıyor, cesarete, direnişe, kurtuluşa. Çocuk soruyor: “*-Evde kim kalacak bizden sonra/ babacığım?/ -Nasıl öyle kalacak/ oğlum!*” (**Kaktüsün Sonsuzluğu**, 47) Anahtarlar babanın elinde. Oğluna, unutma, diyor, babanı kaktüs dikenini üzerinde çarpmıya geren İngiliz’i unutma! Çocuk soruyor: “*-Atı neden yalnız bıraktın?/ -Eve yarenlik etsin diye evladım/ Zira evler ölür terk ederse sâkinleri...*” (48) Çünkü barınak, ev barktı, kutuplardan biri... Öteki kutup attı. Atsız ve barınsız düşünülemezdi üçüncü bir kutup olan Filistinli Arap’ın yaşamı. Gecenin yolcuları sonsuzluk yolunda atsız ve yurtsuz yol alıyorlar. Savaş bitecek, babayla oğul atlarına emanet ettikleri evlerine dönecekler: “*-Ne zaman babacığım?/ -Yarın. Belki iki gün sonra oğlum!*” (48) Kana yollarında baba oğul soluk soluğayken “*Sersem bir yarın/ arkalarındaki rüzgârı çiğniyordu/ uzun kış gecelerinde.*” (49) Savaş bitti diyorlar (1.Dünya Savaşı). Ateşkes imzalanmış. Oğul soracak babasına: “*-Kalacak mıyız, o halde, burada babacığım?/ Rüzgârın söğüdü altında/ Göklerle deniz arasında?// -Oğlum! Buradaki her şey/ Oradaki bir şeye benzeyecek/ Kendimize benzeyeceğiz gecelerde/ Ve yakacak bizi benzerliğin sonsuz yıldızı*”. (51) Bu sözler oğulu yatıştırmadı, avutamadı. Baba sözlerini son bir kez daha derleyip topladı, oğluna döndü ve şunları dedi: “*-Pencereleri açık bıraktım/ güvercinlerin ötüşüne/ Kuyunun kenarına yüzümü bıraktım/ Haznenin halatına sözü bıraktım/ anlatsın diye hikâyesini/ Karanlığı bıraktım/ bekleyişimin yününe sarınmış gecesine/ Bulutları bıraktım/ şalvarını seren incir ağacına/ Rüyayı bıraktım/ yenilesin diye kendini kendinde/ Ve barışı bıraktım/ yalnız, oracıkta toprağın üzerinde...*” (52) Celile’nin kuzeyinde, Lübnan ve Şam’dan Akka’nın surlarına dek bütün gök arkalarında, eve dönüş yolundalar. Babanın sırtındadır oğul. “*Evi biliyor musun oğul?*” (54) Evet, anımsıyor evi. “*Evin avlusunda bir kuyu var, bir söğüt ve bir at/ Ve çitin arkasında sayfalarımızı çeviren bir yarın...*” (54) Evet, anımsıyor babasını. Bu kez yorgun, terli babasını o taşıyacak yaşadıkça. “*-Beni taşıdığı gibi babacığım/ Taşıyacağım bu hasreti/ başlangıcına kadar ve hasretin sonuna kadar/ Bu yolu kat edeceğim/ sonuma kadar... Ve yolun sonuna kadar!*” (55) Savaş bitmişti. “*Köyümüzün külü kaybolmuştu*” (**İsmail’in Udu**, 60) Gecenin kanı henüz kurumamıştı ölümlerin gömleklerinde. Ama savaş bitmişti ve “*her şey*

yeniden başlayacak". (60) İsmail uduyla geceleri indi aralarına ve şarkı söyledi: Çöl sözcüklerinin arasında, içinde. Ve sözcükler varlığın gücünü ıskalıyor hâlâ. Geri getir ey ud(um) yitip gideni, beni kurban et yitip gidişine. Şarkı bir acı rüzgâr... Dokunaklı neşe: "İsmail... Şarkı söyle bize/ Öyle ki her şey mümkün olsun varlığın yanı başında". (61) Udun içinden yükselen bir Sümer düğünüdür. "Bir telden akıyor su. İki telden tutuşuyor/ alev. Ve bunların üçünden parıldıyor/ kadın/varoluş/tecelli." (61) Nasıl bir şenlik nasıl bir kahırdır bu, bayram günü cenazesi gibi. Udun tellerinden dökülen şiir sağanağının altında geçiyor her şey, dünyanın görüp geçirdiği, bilip tanıdığı şeyler: "Geri getir ey ud kaybedileni". (62) Yabancılar görünüyor belli belirsiz, yurdunun sınırlarında şairin. Yasemine kim kapı açar bilmez değil. Kimse ulaşmadı. Güvercin namlunun ucuna yumurtladı. Bir söz, umut bir çift dudak ucunda. Seni ve suyu sevdiğini söyleyen ses suda menevişlenir, su parlar. "İyi kalpli olalım!" (Yabancıların Gezisi, 64) Yabancıların şarkısı çok uzaktan geliyor, duyulmuyor açık seçik. Her şey bir koşu tutturmuş nedense. Evin tülbentleri pır pır ediyor: "Bir çocuk koşuyor sebepsiz. Su koşuyor, servi koşuyor,/ rüzgâr koşuyor rüzgârda, yer koşuyor kendi içinde. Dedim ki:/ Acele etme evden çıkmaya... Hiçbir şey alıkoyamaz bu mekânı/ burada biraz beklemekten, sen giyene kadar günün/ gömleğini ve havanın ayakkabısını." (65) Sevi (aşk) yeşeriyor. Dünya buna uyuyor (sanki). "O kadın değil/ ben varım onun kırılğanlığında. Ne çok/ korkuyorum düşümün ondan başkasını/ görmesinden bu şarkının sonunda..." (65) Ama karganın mürekkebi sızmaya başladı bile kalemin ucundan. Anlaşılan o ki 'iki kez düşlemeye yetecek gece yok'. Dil, sözcük, tümce karardıkça karardı. "O halde sen misin? Ne istiyorlar bizden şimdi, çaldıktan sonra sözümü/ senin sözünden/ (...)/ İkinci kardeşim ol./ Ben Habil. Toprak beni harnup şeklinde/ geri veriyor sana, tünersin diye dalıma ey karga" (Karganın Mürekkebi, 67) Onların atları kopardı gökyüzü ve şöyle diyorlardı: "Tek bir düşümüz var: Bir dost gibi geçsin/ hava. Ve dağıtsın Arap kahvesinin kokusunu/ yazla, yabancılarla çevrili tepelere..." (Tatarların Kırılğanı, 69) Halkın istediği barıştı. Şehitlerin sonuncusu olmayı isteyen hiç kimse yoktu. Ama şair tasalı, kaygılıdır. Çünkü atın kişnemesi üzerinde dut lekeleri var, çünkü "Geleneklerimiz var/ kafiyenin ayına tırmanışta/ Düşlerimize inanırız, yalanlarınız günlerimizi/ Zira günlerimiz yanımızda değildi tümüyle/ Tatarlar geldi geleli/ İşte göçe hazırlanıyorlar" (71) Geriye tek düş kalır: insanı taşıyacak düş bulmak. Oysa hızlıca geçti tren. Yolcular binip gittiler ama şair geçip giden treni bekliyor ısrarla. Ne unutma ne anımsama yaklaşıyordu onu "kendisine dokunan aya/ 'Ay parçası olan benim' diye bağırın bir kadına" (Tren Geçti, 73) Zamandan boşandı. Saati başkalarının saatinden saptı: "Hangi gün ayrılık oldu/ Dün ile yarın arasında" (73) Ben miyim başkası mı? Burada mıyım, değil miyim? Var mıyım yok muyum? Veda mı ediyordu şair yoksa birini mi karşılıyordu? Elinde bir başka şairin uyağı (kafiye), bir başınaydı peronda. Tren hızla geçti ama o beklemesini sürdürdü.

Bulutlu bir gün şair gökle dolmuş kuyudan su içecek ve dolayındaki ölüleri selamlayacak. Taşın üzerinde andız otunu kaldıracak, *selam sana ey küçük taş!* diyecek. Serviyi uyaracak ve şöyle seslenecek ona: "Belki de/ iki teliydik bir kemanın, iki teliydik laciverttaş bekçilerinin/ şöleninde. Belki de bir âşığın iki koluyduk..." (Kuyu, 77) Şairin sesi: 'kırık şimdinin taş imgesi...' Neden böyle? Çünkü henüz unutma denizinde boğulmadı, anımsıyor. Ninesinin, uyuklarken ak günlere götüren sözlerini... Atalarının yalnızlığını... Ve kuyunun yanında yalnız başınasın. Dilediğini yapabilecek denli yalnız. "Tek başıma yaptım/ dilediğimi: Geceleyin büyüdüm masalda, üçgenin/ köşeleri arasında: Mısır, Suriye ve Babil." (78) Bolluğun doğurgan anaları olmadan... Orada, kuyunun başında, kendi üzerine yıkıldığını da gördü. Kendisini bütünleyecek kimse yoktu. "Toprak toprağının dışına attı/ beni. Ve ismim

çınıyor adımlarımda at nalı gibi:" (79) Yetiş Gılgameş! Eski kuyuya, ölümün ülkesine, kuyunun gecesine beraber girelim. Kardeşim ol! Ve hayalet (Gılgameş) geldi, aldı şairi, ölmüş dedesine götürdü: "*Dedeciğim! Ben son canlıyım/ çölde, yukarı çıkalım o halde!*" (**Rahman Suresi'ndeki Nûn Gibi**, 81) Ama hayır, dedesi kendi gölgesi içinde kaldı, çıkmadı dünyanın bu yeni denizi ve sahrasına, giderek uzaklaştı. Ve günlerden bir gün göç etmeyi düşündü, eline konan saka kuşuna uyup, öykünüp. Düşlerini bile ondan önce gören annesi Huriye'yi arkasında bırakıp. "*Ben ve o. Ayrıldık birbirimizden/ mermerin yamacında... Bulutlar el salladı bize ve mekânı miras/ alacak bir keçiye. Ve sürgün iki dil öğretti bize:/ Anamızdan öğrendiğimiz dil... Anlasın diye onu güvercinler,/ saklasınlar diye hatırayı. Ve okulda öğrendiğimiz dil.../ Açıklayabilmek için gölgelere gölgelerini!*" (**Huriye'in Öğretileri**, 84) Nereye giderse gitsin hep annesinin okyanusunda yüzdüğünü bildi şair. Öğleyi fesleğenle yoğuran annesiyle aralarındaki selam bile yere düştü "*bir düğme gibi kuma/ bir çıt bile çıkarmadan.*" (85) Günaydın de sürgününde yitik oğluna, 'günaydın'ını esirgeme. Gücünü aktar, öğüt ver. O zaman annesi şalını fırlatır oğlunun son şiirinin üzerine ve şöyle der: "*Fakat inanma benden başka/ hiçbir kadına. Ve her zaman inanma hatıralarına. Yanıp tutuşma/ aydınlatmak için anneni, bu onun en güzel mesleği. Özlemeni/ çekme çiyin vaatlerinin. Gerçekçi ol gökyüzü gibi. Ve bırak artık/ özlem duymayı dedenin siyah abasına yahut ninenin bol/ rüşvetlerine. Tay gibi özgür ol dünyada. Nerede olursan ol kendin ol./ sadece kendi kalbinin yükünü taşı... Geri dön genişlerse ülken/ ülkelere, değiştirirse hallerini...*" (86) Akka'nın ekmeği ve denizinin tadıyla "*Ben ve sevgili içiyoruz/ sevinçlerin suyunu/ aynı buluttan/ ve düşüyoruz aynı testiye!*" (**Fildişi Taraklar**, 89) Akka; mendillerin, annelerin ve ayrılıkların limanı... Ama tüm bunların arkasında dünyanın büyük yalanları. Aşkında ve savaşında sığınacağı yalnızca tanrıça Anat(h)'dır şairin. Mezopotamya'nın ve Suriye'nin göklerindeki koruyucu. "*Oradan tabiatlara dön ey Anat!/ Kuyunun suları kurudu ölümünden sonra. Dereler kurudu/ nehirler kurudu ölümünden sonra. Ve gözyaşları toprak/ testiden çıkıp buhar oldu. Kırıldı hava kuraklıktan tahta parçası/ gibi. Kırıldık çit gibi yokluğunda. Kurudu içimizdeki arzular./ Kireçlendi dua. Hiçbir şey yaşamaz senin ölümünden sonra.*" (**Anat'ın Evreleri**, 92) Yaşamaz evet, Anat yoksa, Eriha'da kayra (mucize) olanaksız, dönmedikçe "*Memelerinin kamu toprağına/ Kalçalarının kamu toprağına*". (92) Ezgilerde ney, içimizdeki neyde ateş, tutuşan ateşte yeşil Anka ve geride kalan kül, hangimizin? Külünden doğacak mı Anka ve hangimiz olacak? Kılıçları elinde yabancılar geldi ve *kimsiniz, ne arıyorsunuz burada*, dediler. Oysa biliyorlardı buradakilerin ne idiyeler o olduklarını. Şimdi hem tanık hem görüntü gibiler. Külü yeniden Anka yapacak neyi üflemeği kim öğretebilir şaire? Sevgilisi olacak, onu annesine kavuşturacak, reyhan suyunun kokusunu sürecektir, gümüş tabaklara serpiştirip tarayacak, adının tutsakevine koyacak ve aşktan öldürecek? Anat. Büyük ana.

Gökte yıldızlardan okumayı öğrenen şair iki dilime bölünmüş varlığının aralığından şiirini uzatıp sorar: "*Ben kimim? Ben kimim?*" (**Şiirsel Önlemler**, 99) Belki bölünmüş görünen şey bir yanılısamadır. Belki şiir yukarıdadır. Belki aşağıda zeytin ağacı taşıyan babası ne doğulu ne batılı, yalnızca zeytin ağacı taşıyan babasıdır. Belki de şiirle evlidir. Henüz şiir aşkından ölmüş değil şair. "*Şiir ne orada ne buradadır, aydınlatabilir geceleri/ bir genç kızın memeleriyle/ Aydınlatabilir bir elmayla iki bedeni/ Ve geri getirebilir/ gardenyanın haykırışıyla/ bir vatani!*" (101) Ebu Firas el-Hamedanî Bizans'ın zindanlarında tutuklu, Rumiye'sini güvercinin kanatlarına teslim ediyor ve sesleniyor: "*al rumiyemi götür selamımı amcamın oğluna!/ Bir yankısı var/ yankının.*" (**Ebu Firas el-Hamedanî'nin Rûmiyelerinden**, 102) Dilini, Arapçasını özlüyor. Yalnızca kendi ormanlarını düşünen bir bedene dönüşüyor yoğunlaşarak.

Sesi yankılanıyor duvarlarda. Duvarlar eriyecek, bir sokak içinden bir sokak açılacak, çiyin selamı varacak amca oğluna. Kendinin kız kardeşi ve annesi ey kelebek, bugünün şairini de kardeş yapamaz mısın kanadına? Çocukluğun öz yurdu, bırakma oğlunu gurbetin yalnızlığına. Ulağını gönder, kanadını paylaşsın. “*Hep böyle. Böyle... Böyle/ Bir gökten/ diğerine/ geçer düş görenler*” (***Bir Gökten Diğerine Geçer Düş Görenler***, 105) Aşırı hafifliğinden kırsa da sözcükleri kelebek, “*Olsun.../ Yarınımız şimdi olsun bizimle/ Dünümüz şimdi olsun bizimle/ Günümüz şimdi olsun*” (106) Şiiriyle çölü kenarından yeşerten şair dul bir kadın gibi yürürken dizemini (*ritim*) yükseltti, eline aldı, kaldırdı bir kumru gibi, yolunu sürdürdü şarkısının göğüne doğru. Bedevinin içkin sesi eşlik etti ona. Ve önünde açılan yokluk şöyle dedi: “*-Onları öğrenmek için yaz, öğrenmek için nerede/ olduğunu geçmişte, nerede olduğunu şimdi,/ nasıl geldiğini, yarın ne olacağını*” (***Yolcu Yolcuya Dedi ki: Öyle Dönmeyeceğiz...***, 108) Ve bu buyruk üzere sözün toprağını eşeledi, tanımadığı çöle veda etti. “*elveda/ Şarkımın doğusundaki kabileye (...)/ Elveda/ Hurma ağacının altındaki annemin oğluna*”. (109) Denizle çölün ortasında kalan oğul gittiği gibi dönmeyeceğini artık biliyor. Kim olduğunu bilmesede dili olduğunu biliyor. O bir ‘*muallaka*’. O artık yalnızca kelebek kanadına kardeş, ‘*sözcüklerin söylediği*’ bir şair. Onu taşıyan bir yeri değil artık sözcükleri var. “*Ve görüşlerim uzak değil çöle/ Rüzgâr ve kumdandır adımlarım/ Dünyam bedenimdir ve elimdeki her şey*”. (***Muallakalar İçin Kafiye***, 111) Hem yolcu hem yoldur. Çölde bir yarın yok. Öyleyse bırakın kaldırsın şair *muallakasını*, “*kırılısın dairesel zaman/ Doğsun güzel vakit!*” (112) Eşi ceylanı, hurması, kum kitabında *muallakalarıyla* yol alacak ve zamana başkaldıracak, dili Arapçası, kayrasıyla. Şairden öte bir serçedir, bir kanat şimdi. Ve şiir “*Kanatlarını çırpıyor bir kadının elimizden kaçan şalı gibi/ Ve uçuyor mavi...*” (***Serçe Hep Böyle Hep Böyle***, 113) Serçe için bir buğday tanesi yeter. Serçe ile şair birlikte yükselir ‘*gökle gök arasında*’.

Yağmurlu bir gün şair Helen’le buluşur, saat üçte. “*Fakat yağmurun sesi/ Bir yolculuk ninnisidir/ Helen gibi bir kadınla birleşince*” (***Helen, Ne Yağmur!*** 117) Asyalı kanından aklanmamış Helen, zalim Greklerin Helen’i. “*Şöyle diyor ona Helen:/ Troya Savaşı olmadı/ Asla olmadı/ Asla...*” (119) İki beden birbirinin sürgünü, tesellisidir ve iki yabancıнын şarkısı temmuz gecesinin üzerinde bir yaseminle buluşur. Beden hep anımsar, öyleyse sevgililer dikkat etmelidir, denizlerin tuzunu kıpırdatmamak için. Ama denizlerin tuzu derişiyor. İki ekin (*kültür*), İslam ve Hristiyan geçmiş, uyanıyor. Birlikte kararıyorlar. Birlikte *sen* oluyorlar. *Senlere sürgün iki ben*. Birbirlerine yarını gösterebilecekler mi? Temmuz gecesinin yasemin kokusu, umutsuz aşkın bir kanıtı... Artık yurtsuz bir çingenedir o. “*Vatanı yok saçlarının.*” (***Eğitilmiş Bir Göğü Var Çingene’nin***, 124) Kendini kilinden yapmış bir çingene... Özgürlük! Çadırların gitarı! Yönet on parmağınla yazgılarımızı: “*Yavaş yavaş mırıldanarak// Uykumuzdan alıp götürdü kumrular bir bulutu/ Yarın geri gelecek mi? Hayır. Diyorlar ki dönmeyecek./ Bir diyardan iki kere geçmez çingene. O halde kim bu mekânın/ atlarını eşleştirecek? Kim parlatacak onların ardından/ mekânların gümüşünü?*” (125) İki gitar karşılıklı çalıyor. Ümitsizliklerinin ipeğiyle dans ettiriyorlar pırnalı. “*Su ağlıyor, çakıl taşı ve safran/ Rüzgâr ağlıyor:/ ‘Artık bize ait değil yarınımız...’/ Bir telin dokunduğu bir atın/ taşkınlığının arkasında ağlıyor gölge/ Ufku daralıyor ufukla uçurum arasında/ bu yüzden çevikliğinin yayını seçiyor kendisine*”. (***Bir İspanyol Gitarı Üzerinde İlk Alistirmalar***, 127) Ve şair yedi gün askıya çıkarıyor aşkını. Salı (Anka) günü askısında ‘*bir şey için değil, bir olmak için*’ tutuşmaktan söz ediyor. Çarşamba (Nergis) günü, gölgesiyle nergisin (kadının) arasından geçen bir şimşektir şiir. Perşembe (Tekvin) günü, sevgilinin aynası şairi gök ve yer olarak ikiye böldü ama arkasından yitip gittiler. Cuma (Başka Bir Kış) günü, “*Gidersen kış mevsimini de al*

öyleyse!" (**Aşkın Yedi Günü**, 131) Cumartesi (Güvercinlerin Evlenmesi) günü, 'hayatın bir hayatı var'dır, "Onu bir bedene kulak veren/ bir beden üzerinde yeniler..." (131) Pazar gününün makamı nihavent'dir. "Yayı! âşığın kırmızı gülünde. Bocala çadır gibi,/ bocala, yalnızlığında kralın..." (132) Pazartesi (Muvaşşah) gününde, "Burada aydınlatır limon senin için kanımın tuzunu/ Burada bir rüzgâr düştü kısıraftan nefes nefese". (132)

Perde neyin, nasıl bir yaşamın ve aşkın üzerine kapanacak o zaman? 'Sayın Hâkim', uçaklarıyla göğümü çaldılar. 1967'de. Daha ne istiyorsunuz benden? Silahlarıyla geldiler ve kondular bulutumun üstüne. Benim düşümü düşlediler. Benim gözlerimle ağlıyor, ağzımla şarkı söylüyorlar. "Hayatımı yaşıyorlar hoşlarına gittiği gibi." (**Bertolt Becht'in Askeri Mahkeme Önünde Tanıklığı**, 136) Daha ne istiyorsunuz? "Savaş bitti." Yengileri içre esrik, Allah'ı üstlendiler, toprak Allah'ın, Allah da onlarındı. Kurban kıyıcısına şükran mı duysun? Teşekkür mü etmeli? Siz yargıçlar; asıl kıyıcılar, suçlular sizsiniz ve tepeden kurbanı yargılıyorsunuz! Perdeyi kapatanlar! Bize öykülerinde kendilerince uygun rol verenler! Sözlerimizi ezberletmeye kalkanlar! Eksilerek dönmekten başka seçenek bırakmayanlar bize! Utku sizin işte! Sondan bir önceki perdede, dönüp arkamıza baktığımızda: "Beyazdı zamandan yükselen duman/ bahçelerin üzerinde bizden sonra." (**İmruul-Kays ile Dilsel Olmayan Bir İhtilaf**, 139) Ne kuzeyin yıldızı ne güneyin çadırı! "Asla tanıyamadık seslerimizi./" (140) Ve kimse seslenip, 'Ne yaptın bize ve kendine', demedi İmruul-Kays'a. Ve sonra, onların zilleri ve zamanları, zamanlarının zilleri. "İkiye yarıldığımı görüyorum, kendimi:/ Ben/ ve adım..." (**Başka Bir Zamanın Ardışık Halleri**, 141) Güvenli son bir barınak, sözcüklerle avcının ıskaladığı turna şarkıları için yeterliydi. Ama turna şarkıları için bile harfler, yüklem (fiil) sayısız yanlış biriktirdiler heybelerinde. Sonunda mermerin üzerinde yıldız belirdi. "Hızlı bir gündü. Kimse özür dilemedi/ kimseden." (142) Artık öyle olmanın zamanıydı. Nazım'ın 'bahtiyar' olduğu anın... zamanı. Ne ölümler ne diriler ne ateşkes ne savaş var ne de barış. "Ve hayatım başka bir yerde". (142) Gökyüzünde beni bekleyen yer ormandaki kurdun düşüne sığabilir. "Hayatım başka bir yerde." (143) Karanlığa akan mürekkebin izinde... Şairin evinin kapısında düşmanın kısrağı bağlı şimdi. "Ekmeğimizden yiyor/ nasıl davranırsa bir misafir." (...**Uzaklaştığında**, 144) Şairin kedisinin tüylerini okşuyor. "İyi akşamlar! Kuyumuza selam söyle/ incir ağaçları tarafında. Usul usul yürü/ arpa tarlalarındaki gölgemizin üzerinde. Selam söyle tepelerdeki servimize. Evin kapısını açık unutma/ geceleri. Uçaklardan korktuğunu/ unutma atın,". (145) Benim arkada bıraktığım yaşamımı yaşayan, ey yabancı, "Duyuyor musun fincanların/ üzerindeki parmaklarımızın kokusunu? Saçları örgülü/ kaşları kalın kızına söyledin mi/ fincanların burada olmayan bir sahibi olduğunu". (146)

Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi⁵

Ölümünden üç yıl önce yayımlanmış (2005) *Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi*⁶ kitabının sunuşunda Mehmet Hakkı Suçin, Derviş'in bu kitabının ötekilerden biçim ve içerik açısından ayrıldığını söylüyor. Şiirin düzyazıya açılması şairin bilinçli bir seçimidir ama ilk de değildir. Suçin'e göre geleneksel Arap şiiri ölçüleri *tef ile*'leri akıcı ve esnek bir dizeyle ve dingin bir sesle kullanır. Şiirler içerik olarak günlük, sıradan izleklere yönelmiştir. Öznel ve lirik bir ses, derin bir insanlık eşlik eder şiirlere. Söyleşim, iç söyleşim, öyküleme, metinlerarasıcılık sıkça kullanılan tekniklerdir. Suçin'den yola çıkarak Derviş'in anlatıma ilişkin bir olgunluk bireşimini deneyimlediğini söylemek yanlış olmaz.

I SEN

Sen, başkalarını da düşünmekle yükümlüsün. Yaptığın her şeyin yeli başkalarına gider, dünyanın öteki ucunda bir bulutu, yaprağı, karıncayı, insanı titretir.

"Uzaktaki başkalarını düşünürken kendini de düşün/ [De ki: Bir mum olsam keşke karanlıkta!]" (Başkalarını da Düşün, 17)

Sürgünde, altmış yaşının yarısızlığında *"Usta bir şaire yaraşırcaşına de ki hayata:/ Sakince yürü, büyülerinden/ ve tuzaklarından emin kadınlar gibi."* (*Şimdi Sürgünde*, 19) Yaşamın gizine erdiğini sandığın anda yaşam sana *'Ne cahilsin'*, dedi sertçe. Yine de direndin yokluğa, geldin ve tümledin yokluğu. Boşluğu doldurdun kendince ve kendinle.

Uzun uzun baktığında güle, yemyeşil olan yüreğin, sirke götürdüğü o kadınla kızıla kesti. Sonra yıldızları sayıp yanışına uyuyan çocukla apaktı, düşlerini yitirince ise sapsarı...

"Eve sağ dönersen, nasıl dönerse kafiye arızasız/ Teşekkür ederim de kendi kendine" (*Yürürsen Sokakta*, 21) Baktığında gül içini acıtmıyor, sevince kesiyorsa yüreğine teşekkür et! *"Bir harf hatırlarsan adından ve memleketinin adından/ İyi bir çocuk ol!/ Teşekkür ederim desin Allah sana!"* (21)

Kafede, camın ardından koşuşan insanları görüyorsun ama sen görünmüyorsun: *"Ne kadar özgürsün ey kafede unutulan!"* (*Bir Kafedesin ve Gazeten Elinde*, 22) Unutulmuşsun ve özgürsün. Nasılsan öyle... Öyleyse bir gerekçe bulman gerek, nasılsan öyleliğine. Seni bu kafede bırakıp giden kadına... Seni öldürmek isteyene... Ölmediğin için bir gün, yıldıza çarptığında...

II O ADAM

Bir yıldızdan indi adam. Başkası değil. Hakikatle sınanmak istedi. *"Görünürsen kırılırsın. Buna izin verme."* (*Başkası Değil O Adam*, 27) İyi de nereye gidebilirdi? Bir şey vardı onu çeken, sürükleyen... Yaz, o zaman! Neyi, nasıl? *"Sonra iç geçirdi: Tut elimden ey imkânsız!"* (27)

⁵ 2023 yılında yazılmış, gözden geçirilmiştir. Zzk.

⁶ Derviş, Mahmut; *Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi* (Kezehrî'l-lawzi aw Ab'ad, 2005, Şiir), Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, Birinci Basım, Mart 2020, İstanbul, 120 s.

Kimseyi beklemedi. Külsü nehir önündeydi. Hiçbir eksiği yoktu varlığın. Uzamın da. İşte iskemle, kahve, su bardağı. Gazeteler. “*Dünün haberleri ve ölümler/ üzerinde yüzen dünya her zamanki gibi*”. (**Kimseyi Beklemedi**, 28) Yolu nereye ve neye çıkardı biliyordu. Ne uzaklaştı ne de yaklaştı dünyaya. Duyguları da eksiksizdi. “*Kimseyi beklemedi nehrin önünde*”. (29) Bekleyişsizlikle hısım oldu serçeyle, nehir oldu. Böylece kurtuldu ağır sorudan: *Ne istiyorsun?*

Portakal dönüyor, yuvarlanıyor, yükseliyor, batıyor “*Ve portakal aç bir ağızdan korkuyor*” (**Portakalımı**, 30) Yaşamın, şiirin içinden yersiz ve gerekçesiz süzülerek geçerse portakal, “*Utanmamalı şiir/ teklerse hikâyede ve fark ederse/ teşbihteki mükemmel kusuru!*” (30)

Düğün varsa eğer, evren düğüne kalkmışsa yıldız yıldızı yedekler, ilkyaz gülü ve kanarya da bülbülü. “*Kapıları kapatmayın bu havanın yüzüne/ zencefil ve henüz ergin gelin eriği kokan/ [Su gibi ağlıyor, su gibi gülüyor. Suda yara yok./ Geceleyin akan bir kandan eser yok]*” (**Orada Bir Düğün Var**, 31) Yaşamın güdüsü, arzusu daha güçlüdür aşktan ve ölümden. Gelin o zaman son verelim ölüm törenine, dönüp katılmak için komşularımızın şarkılarına.

Geniş boşluk. Yüzü kırışık yeryüzü. ‘*Taştaki ter.*’ Kurumuş dünya. Sular çekilmiş. “*Ne yeşil ot ne sarı ot./ Renk hastalığında renk yok. Her yer kül rengi*” (**Geniş Bir Boşluk**, 32) Beklemenin alemi yok, bu değilse umduğumuz.

III BEN

Sözcükler bedenimde kanat çırpıyor arı arı. Mavi üzerine mavi yazıyorum ve yaşam gelip buluyor beni. Hâlâ yaşıyorum çünkü usumda kanat çırpmayı sürdürüyor kelebekler. Usumda bir şarkı, gidip gelen varlıkla yokluk arasında.

Badem çiçeğini anlatmaya yelteniyorum. Kaynaklara bakıyorum olmuyor, yetmiyor. Sözcüklere üfleyip şişirmek, yüksek perdeden söz değil gereken. “*Nasıl ışık saçıyor badem çiçeği dilimde/ yankıdan başka bir şey değilken ben?*” (**Badem Çiçeğini Tarif Etmek İçin**, 36) Dallarda yeşeren bir su gülüşü... Yazılmamış şiir dizesi... “*Ne vatandır ne de sürgündür kelimeler/ Beyazlığın badem çiçeğini tarif etme tutkusudur*”. (37) Eğer sözcüklere dökülebilseydi, ulusal marşımız olurdu.

Evde oturuyorum. Oturan kim bilmeden. Anılardan sıyrılmış, silinmiş geçmişimle. Bugün Pazar. “*Savaşlar kazmıyor bugün kimseye mezar*” (**Evde Oturuyorum**, 38) Kakule kişniyor havada. “*Yalnızım sanki. Ben olan o yahut diğer ben/ gördü beni, gününü sorup uzaklaştı*” (38) Kendim miyim? Kendim neyim? Üstelik bilsem... Ne yazar?

Güzü ve anlamların gölgesini seviyorum. “*Mahcup bir yağmur hoşuma gider/ Yalnızca uzak kadınları ıslatan*”. (**Güzü ve Anlamların Gölgesini Seviyorum**, 40) Renkler kardeş olur güzde. Ağacın yaprağı altının kibrinden uzak mı uzak. “*Ve hoşlanırım/ bakış açısı ile ifade arasındaki uzlaşmadan güz mevsiminde!*” (40)

İlkyaz ise esrik şairin dizesidir, eğer sözcükleriyle avlayabilirse hızlı zamanı. “*[Yakın olsaydım kendime senden daha fazla/ öperdim kendimi]*” (**Bahara Gelince**, 41) Tohumun ölümsüz olduğu anlaşılır. “*Kimseden utanmaz sonsuzluk/ bahşederken kasığını herkese/ burada... Tez baharda*”. (41)

Kışı, geçmişte severdim “*ve kulak verirdim bedenime. Yağmur yağmur/ müstehcen bir aşk mektubu gibi akıyordu/ göğün arsızlığından. Kış. Bir sesleniş. Kadınları/ kucklamaya aç bir yankı.*” (**Severdim Kışı**, 42) Kış aşkı, sağanağa yakalanmış bedenimdi. “*Başlangıçtı. Umuttu.*” (42)

Geri döndüm. Kapımın ziline bastım ve bekledim. Kendim kapıyı açmadı bana. İçeride değil miyim? Kilidi açtım. "*Hem misafirim evimde hem ev sahibi.*" (**Sanki Seviniş Gibi**, 43) İçeride kendimden bir iz bulamadım. Belki de burada yoktum. Aynalar beni bana göstermiyordu. "*Ben neredeyim?*" Bağırđım. "*Döşemede yuvarlanan bir ses gibi kırıldım*". (43)

Sabahı sevinçle kucakladım. "*Ben kendi düşümüm. Ben annemin annesiyim/ önsezide, babamın babasıyım ve kendi oğlum.*" (**Bir Şeyin Sevinciyle**, 44) İçimde yükselen sevinçli bir şarkı: "*Şimdi söylenmezse şarkılar/ Bu sabah/ Bir daha söylenmeyecekler*". (44) İşte, aşkta bir kez daha yenilmek için bir şarkı: "*Şimdi âşık olmazsa insan/ Bu sabah/ Bir daha asla âşık olamaz!*" (45)

Sonra tanımadığım yabancıнын tabutunun arkasına düştüm. Kimdi bilmiyordum. Ya o ne biliyordu bizimle ilgili? Nedir hakikat? "*Fakat/ ağlamayan tek kişiydi bu sabah. Ve görmedi/ üzerimizde şahin gibi uçan ölümü...*" (**Yabancıyı Tanımıyorum**, 46) Kimdi, adı neydi? "*Belki bir yazardı, bir işçi veya mülteci/ Bir hırsız yahut bir katil... Fark etmez./ Zira ölümler eşittir ölümün önünde...*" (46) Belki de bendim o. Ölmemişliğinin cenazesi arkasından sürüklenen ve bunu şiirin yanlışına yükleyen.

IV O KADIN

Güzeldir, çelimsiz, güçlü, prenses, yakın, uzak, yoksul, yalnız, uzun, kısa, büyük, küçük ve "güzeldir güzel kadınlar: "*Sensin güzel kadınlar, tüm güzel kadınlar/ bir araya gelince benim için en asil katili seçerler*" (**Güzeldir Güzel Kadınlar**, 52)

Küçük bir kafe gibi aşk, açar herkese kapısını. Gözlerinin rengi nedir ey yabancı kadın, ki içeri girdiğinde yanılmayayım, tanıyayım seni. Elbette yoksun ve yokluğun için de bir kadeh şarap istedim. "*İki şapka ve bir şemsiye taşıyorum.*" (**Küçük Bir kafe Gibidir Aşk**, 53) Yağmur yağıyor. Kadın yok. Gelmiyor. Belki de geldi. Ötekimle buluştu, belki kendisi de ötekiydi.

Bir el gecenin içinde aklıyla raks ediyor. Bazen kibirli, geveze, bazen de çay bardağına şimşek döküyor. "*Bir el birazdan ne olup biteceğini hatırlıyor./ Bir el ışılıyor beş yıldızın içinde... Mahrum bırakıyor/ geceyi uyuklama hakkından.*" (**Bir El Yakaza Saçıyor**, 54) Ordulara buyruğunu çoktan ilettiler: kışlarda kal! "*Bir el taciz ediyor bedenimdeki dalgaları. Zirveye/ dokunan bir fısıltıdır onun eli:/ Al beni... Burada şimdi... Al beni!*" (54)

Uyku küçüğü büyüğe eşitler bilmez misin? Yaşları siler, insanı insana, kadını erkeğe denkleştirir. Her biri ötekinin yılını yakalar. Yüreğinde, bahçeye yer kalmadığını söyler adam, yarın diye bir şey olmadığını. Kadın susmaz, fısıldar: Öğüdünü başkalarına sakla. "*Yarınımı beklemede zaman yok bedenimde!*" (**Keşke Daha Küçük Olsaydım Dedi Ona**, 55)

Sevdiğini unutmak için uyur kadın. Kendini tamlamak, sevdiğine kendisi olmak için: "*Memelerim benimdir. Göbeğim. Çilim. Benim./ Benimdir ellerim, bacaklarım. Benim olan her şey benim.*" (**Rüya Görmek İçin Uyumuyorum**, 56)

Unutmak için gitti sonunda. Ama yatakta bir bulut bıraktı. Gitme arkasından, dönüp gelecek sonunda sana. Evine vardığında kadın, anımsayacak bulutunu. Dönecek geri almak için ya da döneceğini düşleyecek adam (şair).

Son kadın son adamla son konuşmasını yapar. Gök yerle konuşmaktadır belki. Kış aşkı getirir, aşk geçmişi. Sonra? Sonra... Hoşça kal!

Şiirine, dizemine tutkun o. Senden hoşlanmasını istiyorsan harflerin üzerinden akan memelerinin köpüğüne elif ol. Ama belki şairi meleşme dönüştürmelisin. O zaman

kadınlığının öcünü almak için bir can alıcıya, kıyıciya dönüşebilir ve kurtulur değişmecelerin (şiiirin) tuzağından. Senin de istediğin, şairi şiiirinden sevmemesi değil mi?

Gelmeyecek. Boşuna bekleme. Onun için doldurduğun kadehi kır, söndür mumları. Gelmeyecek. “Şöyle dedim kendi kendime: Unut/ eski gazelden onun için derlediklerini.” (**Gelmedi**, 63)

“Sen benimleyken
şimdi burada birlikteyiz, demiyorum. Şöyle
diyorum: Ben, sen ve sonsuzluk yüzüyoruz
mekânsızlıkta.

Hava ve su. Şifreleri çözüyoruz. Adlandırıyoruz
Adlandırılıyor. Ve yalnızca ne kadar ‘biz’
olduğumuzu öğrenmek için konuşuyoruz...
Ve unutmak için zamanı.

Nerede doğduğunu hatırlamıyorum
Nerede diriltildiğini hatırlamıyorum.
Hava ve su
Bir yıldız üzerinde uçuyoruz ikimiz

Sessizlik terler sen benimle olunca
Havanın berraklığı bulutlara boğulur
Su ağlar, hava ağlar
İki beden birleşince

Aşkta aşk yoktur
Fakat ruhun uçma şehveti.

(**Sen Benimleyken**, 64)

Şimdi, senden sonra... Zamanda bir delik açıldı. Güzün yazı. “Hâlâ aramızda iki martı var/ süzülen uzaktan daha uzağa.” (**Şimdi Senden Sonra**, 65) Yataklardan inen kadınlar kahkahayla gülüyorlar, “İçlerindeki güneşle yıkanıyorlar çırılçıplak.” (65) Yeniden umutlanmak, yeniden başlamak, beklemek için kafede, nedenler bitmiş değil. Güzün içinde yaz var. Belki postada gecikti aşkın mektubu. Bak, “Ağaçlar duruşlarını düzeltip/ gülüyor.” (66)

V SÜRGÜN 1

Salı günü ve hava açık. Sürgünü içinde yürüyor şair ve fısıldıyor kendine: “Ne kadar düşlersen düşle anlayacaksın ki/ seni aydınlatmak için yanmadı kelebek” (**Salı Günü ve Hava Açık**, 69) Kendi değil de bir başkası gibi yürüyor. Yoldan geçene söylemek istediği yalnızca şu: Özgünlüğümü büyütme, bir şey sanma. Birkaç adım eşlik edeceksen et. Yürmesini sürdürüyor. Ölümle konuşuyor, yolunun mühendisiyle. Sonra aşkla: “Bedenin/ humma gücünde bir koç. Aşk diye anılıyordun/ her zamanki gibi, bizse bayılıyorduk, gece bayılıyorduk”. (71) Yürüyor ve ‘azalıyor içinde hayat’. On

yıllar geçiyor. “*Düşünüyorum: Yavaşlasam ne olur? Dursam ne olur?/ Durdurur muyum zamanı?*” (71) Bakmıyor arkasına. Hiçbir şeye dönemeyeceğini biliyor ve bürünemeyeceğini başka bir kimliğe. Çıkarsa sesi Rab’a İsa gibi seslenecek: “*Tanrım Tanrım! Neden terk ettin beni*”. (71) Yürüyor, bir türkü takılıyor diline. Unutmakla anımsamak dönencesinde yuvarlanan. Sonunda türkü durur: unuttuğunu anımsamaktadır ya da anımsadığını unutmaktadır. Ama yine de bildiği, anımsadığı bir şey var: Bugün Salı ve hava açık. Yürüyor. Adımları onu ya parkta boş bir oturmaliğe (*bank*) ya da estetikle gerçeklik arasında yitişe taşıyabilir. Ya da bir bekleyişe. Bir kadını beklemeyi düşündü. Kendine sordu: Neden geciktin? Hangi gerekçeye kanacağını bilemedi, kanmadı zaten. Kadın saçını okşadığında yatışabildi ancak. *Ne diyorsun*, diyen kadına şöyle dedi: “*Şarkı söylemedi bana kanarya.*” (73) O kız oturmaliğe beklemekten darmadağın, ağlıyor. Hani düne benzeyen bugünden kopup gelmişti. Soruyor: Nasıl geldin? Rastlantıyla, yol beni taşıdı sana ve anımsadın mı saç örgülü o dünkü kızı? O, sen misin? Sen misin o ve o ve o... Hayır değil. Parka gelen genç adam, kucacı çiçek dolu, alıp götürüyor genç kadını ve alıp götürerek şairin bir anlık bugünkü gençliğini. “*Olduğum kişi o muydu/ yoksa ben miydin olmadığım o kişi?*” (75) Ve türkü çıkageliyor yine, dilin ucunda çatallanıyor. Bir o diyor, bir öteki. “*Diyor: Neden yabancı hasrettir dününe?/ Yanıtlıyorum: İçindeki şiir kendi ayakları üstünde durabilsin diye.*” (75) Yol ölüm tüneline çıkacak ve kadından (aşktan) sonra gecenin tüneli tek başına geçilecek. Bir Londra gecesinde yürümesini sürdürüyor. Uyarıyor kendini. Daha Şam’a ulaşmadık. Yavaş ol! “*Kimsesiz bırakma yasemini.*” (76) Yeterince, sözcüklere kendini taşıyacak denli genç olmadığını bildiği için veda ediyor Şam’a. Şiir yarım kalacak, biliyor. Yardıma çağırıyor dilini. “*Ey dilim! Olduğun şey miyim ben?/ Yoksa sen -ey dilim- olduğum şey misin?*” (78) Dili onu doğursa o da dilini doğuracak. Oğul, anne ve babadır dile. “*Zira kim/ -şiir dışında bir dille konuşsam- anlayacak beni?*” (78) Gece yatıştı. Düşünde ondan başka kimse değildi onun gibi düşleyen. Güzel bir gündü yine de. Bir kanarya şarkı söylemezse anla ki senin yüzündendir. O zaman kanarya için sen şarkını söyle.

VI SÜRGÜN 2

Aynı şafağın içine neler sığmaz? Düşleyenler uyanır, ekmeğin buğusu yükselir fırında ve aynı şafağın içinde kurşuna dizilir genç devrimci. Şafak nedir, yer (*mekân*) nedir? Dirimle ve ölümlle, muştuyla ve ilençle... Bir yer. Ki duyular orada barınabilsin. İçi böyle alıp verdi yürürken. Akşamın engininde sevgiliye doğrudur yürüyüşü. İç söyleşisi sürüyordu. Köprü nereye götürür bizi? Ve köprü üzerinde, sen ve ben, kimiz? Ne zaman ve yerde bir ve aynı kişiydik? Dışarıdan duyulan şarkının ezgisi eşlik etti tartışmaya. Sordu şair kendine: Göğün yedinci katına uçmaya zorlamakla yanlış mı yaptık güvercini? “*Dostum, dedim, uzun yol boşalttı bedenimden beni.*” (*Köprüde Yoğun Bir Sis*, 85) Yabancı şaşkın, kendini arar gibidir gurbet elinde: “*Suya attıkları çekingen bakışlarından tanınır yabancılar yahut içe kapanmalarından ve yürümelerinden pepeleyerek.*” (86) Söyley misin? Köprüler ayırdığıınca buluşturamaz mı? İnsanın içi dış olur köprülerde, dışı da iç. Hayır, tam öyle değil. İnsan kendi içinde yürür köprüde. “*Her köprü bir şizofrenidir; ne sen az önceki sensin ne de kâinat hatıralardır.*” (86) Karşılıklı dediler ki birbirlerine: “*Az kaldı*”. (87) Aldı şair şiirini verdi yine kendisine. “-Bir avuç su içeceğim bahçenin su musluğundan./ Kendine hasret su gibi susayacağım. Soracağım/ yoldan ilk geçene: Birini gördün mü tayf şeklinde/ dününü arayan benim gibi?” (88) Aldı şair, dedi. “Bana hamile kalacak

nar çiçeği ve ondan doğacağı/ son kez!” (89) Şimdi köprü üzerinde yürürken biliyor yarının bittiğini, az sonra üzerine yağmur yağacağını... Şafak mı? Yine aynı şafak, içinde tüm olan bitene, aynı. “Zaman nedir şu an? Bir köprü uzuyor kısalıyor...” (90) Yaşam uzuyor, kısalıyor. Yer sarsılıyor. Dün, bugün ve yarın sarsılıyor, yıkılıyor üzerimize. Duymuyor musunuz fısıltısını kıyametin? Duruyor, kendi yaş alışlarını, yaşlanmasını izliyor önünde. “*Yatak odamı gördüm kahkahalar içinde:*” (90) Sevmek, diye yineliyor kendi sesinde. Bizim olan şeyleri ve bizim olmayan şeyleri. Dağlara düşen karlar gibi bizim olan şeyleri. Öteki sesi, kırgın, öfkeli dedi ki: “*Defnedilecek bir mekân istemiyorum/ Yaşamak için bir mekân istiyorum/ ve dilediğimde lanet etmek için ona...*” (91) Köprü bir kapı. O kapıdan geçilir, girilir ve çıkılır. Aslında ne girilebilir ne çıkılabilir. Ya iyileşmek bilmeyen yaralar, acıyor mu hâlâ? Ben beni örtüp kapasa, bellek kendi rayına oturacak ve anımsayacak yarasını ve acısını duyacak. Ama yalnızca genişleyen bir gömütlük var benim bende açtığı. Tezlenme, koşma, şimdi ölme! Köprüde yaşanabilir. “*Şöyle de: Yukarıdan seyretti kendini/ Bir ağaç giyerken gördü kendini*” (93)

VII SÜRGÜN 3

Önümde yürüyor. Gölgesini izliyorum. Gölgesiyim. Ben o’yum. Ayrılmamış mıydık? “*Sordum: Nereye götürüyorsun beni?/ Yanıtladı: Başlangıç tarafına, senin ve adının/ doğduğu yere!*” (***Cahiliye Şairinin Muallakasındaki Bir El Dövmesi Gibi***, 97) Değişmeden (*mecaz*) başka bir şey anımsamıyorum. Atın yelesi mi, annemin saç örgüsü mü? Bırak bunları, diyor ardından sürüklendiğim. Günbatımı sayıklamaları... Olsun. Yavaşla. İşildayan ay anımsatıyor:

*O yıl kanadım küçüktü rüzgârda...
Sanırdım ki annelerle ve ada çayı kokusuyla
tarif edilir mekân. Buraya memleket deniyor
demedi kimse bana. Memleketin ardında
sınırlar var; sınırların ardında diaspora ve sürgün
denilen bir yer var demedi kimse. Bir kimliğe
ihtiyacım yoktu henüz. Fakat... Bir tankın üstünde
bize gelenler, yükleyip mekânı kamyonlara
taşıyorlar gaspçıların diyarına*

Mekân duygudur.” (99)

Fırtına çıktı. Uçurdu toprağı, çatıyı, insanları. Ve diniyor. “*Mekâna duygu sınıyor*”. (100) Dünün beni, bugünün beni, yarının beni çökeliyor üst üste. Bir aşk şiiri, sürgündür filizlenen tümünden. Bir tin (*ruh*), “*Mekânın etrafında kanat çırpın*”. (100) Yavaş yavaş yürüyorum kendimin izinde. Beni izliyor gölgem ve ben de onu. Dünyanın kokuları, her şeyin bir şeyi var. Ceylanın avcısı, karıncaların krallığı, atların adları, başakların bayramı: “*Fakat şarkının, mutlu son şarkısının/ yoktur bir şairi*”. (101) Duygular gecikmişti. Çocukken içerimizdeki yarayı ayrımsamadık. “*Hayatım benimle değil... Terk etti beni, nasıl/ terk ederse bir kadın bir erkeği- hayaleti. Bekledi beni/ ve beklemekten usandı. Ve benden başkasına gösterdi/ kadınlık hazinesini*”. (103) Günbatımının yabancısıyım. İki yabancidan üçüncü yabancı doğmakta gecikmez, benle benim arasında. Dozer gelir, katar önüne gelen zeytinliği. Üçüncü

kişinin gerçekliği biçer yurdumu. “*Bir çocuğun koluna giren bir ihtiyarı ve ihtiyarın/ bilgeliğine bulaşmış bir çocuğu*”. (104) Yurtsuzluktan gelip yurt biçen, yurduma konan, beni sürgüne yollayan gerçeklik dönüp kim olduğumuzu sorar: “*Bizler -dedik-mekânın ruhunun torunlarıyız./ Burada doğduk...*” (104) Onun gözünde, gölgesiyle çekişen gölge yeterince kuşkuluydu, gözünde her ikimiz de kuşkuluyduk. Onun için, dün öldürmüştü, bizi. “*Sonsuzluğun bekçisiyim/ Elveda deyin olacaklara/ Ve olmuşlara*”. (105) Şimdi, “*Ne büsbütün battı güneş ne de/ ışık verdi portakal ay*”. (105) İnanmıyoruz başlangıcın bizi beklediğine. Ben benle barışmayacak. Belki harflere, abeceye, okula dönsek, okulumuzu bulsak, oradan başlasak... “*Hayat -dedi-bizden sonra da devam ediyor rutinine.*” (106) Yokluğu paylaşmak için mi barışmak? “*Bizden kim öldü? -dedim- Ben mi yoksa/ ben mi?*” (107)

VIII

SÜRGÜN 4 (Edward Said’e)

New York. Beşinci cadde. Said’le karşılaşma. “*Deneyimden ibaretse geçmişin/ anlama ve öngörüye dönüştür yarını!*” (*Antitez*, 111) Dünde yarın yoksa ilerleyelim ama ileriye gitmek dönüş köprüsü olmasın barbarlığa. Edward şafağın tembelliğine uyanıyor. Gazetesini okuyor. Yazıyor, ilenç yağıdırıyor Doğucuya (oryantalist). “*Rüzgârın üzerinde yürüyor. Rüzgârda/ biliyor kim olduğunu.*” (112) Anlatıyor, nasıl iki parçadan oluştuğunu. Kimlik mi, sorusuna, ‘*kişinin öz savunması*’ yanıtını veriyor. Gittiğin yere taşı yurdunu! “*Ve ben ben değilim/ Ben kendimin ötekisiyim*”. (113) Çünkü ne Doğu tamamen Doğu, ne Batı Batı. Hiç roman yazıp yazmadığını soruyor Derviş. Said, denedim, diyor. “*Uzak kadınların aynalarındaki/ suretimi geri getirmeyi denedim. Fakat/ onlar korunaklı gecelerinin derinine daldılar. Dediler ki:/ Metinden bağımsız bir dünyamız var*”. (114) Ekliyor: Sürgünümü seçiyorum. “*Hem yarına hem anılara ihtiyacını/ savunuyorum şairlerin/ Kuşların hem bir memleket/ hem de sürgün yeri olarak/ giydikleri ağaçları savunuyorum/ Bir aşk şiirine hâlâ elverişli/ bir ay’ı savunuyorum/ Sahiplerinin kırılğanlığının kırdığı/ bir düşünceyi savunuyorum*”. (115) Özlemi yarınadır, yükseğe, öteye... Uçurumun kaçınılmazlığı her şeyi değiştirilebilir, ona göre. Peki korktu mu hiç? Küdüs’e döndüğünde, çocukluk evine? “*-Asla yüz yüze gelemem hezimetle. Bir dilenci gibi/ durdum kapıda. İzin mi alayım benim yatağımda/ uyuyan yabancılardan ziyaret etmek için kendimi/ beş dakikalığına? (...)* Şöyle mi desinler bana: *İki düşe yer yoktur/ bir yatak odasında?*” (117) Ve kan aktı, kanla sulandı toprak. Kurumuyor kan. “*Gündüz kan. Gece kan. Sözlerde kan.*” (118) Edward Said sözlerini şöyle sürdürüyor:

*Yeryüzü uçuruma dönüşür göğü olmayan
bir dünyada. Şiir bir teselli ödülüdür, kuzey
veya güney rüzgârlarının bir sıfatı. Tarif etme
kameranın yarandan gördüğünü. Bağır ki duyusun
kendini. Bağır ki bilesin hâlâ yaşadığını, hâlâ
hayatın yeryüzünde mümkün olduğunu.
Öyleyse bir umut yarat kelimelere, bir yön
yahut umudu uzatan bir serap. Ve şarkı söyle,
zira güzellik özgürlüktür/
Diyorum ki: Hayat değildir
ölümün karşıtıyla tarif edilen hayat...” (119)*

Birbirlerine söz verecekler. Said önce ölürse, Derviş'e olanaksız olanı bırakacak (*vasiyet*), tersi olur Derviş önce ölürse Said baş sağlığı dileyerek Celile'nin dağlarına ve şunları yazacak: "Güzellik uygun olana ulaşmaktan/ başka bir şey değil." (120)

Edward Said öldü önce. Mahmut Derviş onun için bu şiiri yazdı. Neresinden baksan olanaksızdı (*imkânsız*).

Sonuç

Mahmut Derviş'in bunca yıllık okur gönlümde ayrıcalıklı bir yerinin olduğu açık ve bunu bir okurluk onuru olarak alım yukarıda taşıyım. Bu ayrıcalıklı yerin, onun tarihle bireyin kesiştiği çatışkılı (*dramatik*) an'la, Badiou'nun *Olay* dediği şeyle bir ilgisi var mı, diye düşünmedim, ikircimlenmedim değil. Çünkü konu Mahmut Derviş'in şairliğini de bireyliğini de aşan sonsuz bir gündemle, tıpkı Derviş'in bedeninde açık bir yara ve yarasının kesintisiz kanamasına benzer biçimde benim yaşamımı da karartmış Filistin ve onun yurtsuz halkının öyküsü(üzlüğü)üyle baskılanıyor⁷. Bu örtüyü kaldırıp yine ve umutsuzca şiire bakma konusunda bereket yeterince piştim, gözlerim yaşarsa da okuduğumun şiir olduğunu düşünmeyi becerebildim sanırım. Bu nedenle Mehmet Hakkı Suçin'in olağanüstü çevirisiyle örtünün altında saklı gömüyü (*hazine*) açığa çıkarmanın önemini, şiir adına bir kez daha kavramış oldum. Mahmut Derviş'in şiiri gerçekten tartışmasız bir dünya şiiri ve sesidir. Yukarıdaki ayrıntılı çözümleme ve okumalardan sonra neden böyle olduğunu, düşündüğümü artık açıklayabilirim. Ve bu açıklama daha şimdiden, yukarıdaki okumadan⁸ sonra gereksiz, yersizdir.

Derviş şiirini özgün ve yirminci yüzyıla özgü kılan şey en başta sesini Filistin halkının içinden billurlaştırması (*kristalizasyon*), yükseltmesidir. Her şair kendi dilinin şairidir kuşkusuz. Ama Derviş'in coğrafyasında bir ulusu, bir bölgesel dili ve ekini (*kültür*) aşan, tüm bunların güncel sınırlarının ötesinde uzanan bir derinlik söz konusu. Tabii ki şiirini Arapçasından süzdü ve ama bu Arapça anlatım gücünü yüzyılların içerisinden bileyerek gelmiş eski (*kadim*) bir dilin nakış, örgü, ezgi biçimi olarak aşkınsaldı (*transendantal*) ve bir büyük dili (*Sami*) bile aşan tinin; belki de toprak, hava, su, ateşten bedenlenmenin ürünü, sonucuydu. Derviş bunu halkından, toprağından, hurma ağacından ve *Celile*'sinden, annesi *Huriye*'den deneylemişti, yani doğrudan. Kuşkusuz bile isteye de öğrenmişti ve şiirinin zarı altında böylesi bir görünmez özen, tutku kendini duyumsatır dikkatli okura. Ama hemen ilk saptama olarak belirtelim ki onun geçmişe doğru dikey ve coğrafyasında yatay olarak uzanan şiirinin nesnesi hiçbir zaman tikel, yalıtık, '*bir*' olmadı. Dolayısıyla tikeli yakalama ve imgeleme çabası hep onu dünyaya ve diğer tüm varlıklara ilmekleyen, bağlayan bir tür çoğullama, taşma, aşma ve kapsama girişimine dönüştü. Hemen her şiiri nesnesini yeniden yükseltmek için yıklar, devirir ve nesnesi (imgesi) pırlıltısını ötekilerden, dışarıdan alır. Bu nedenle imgesi bir atın, bir buzağının, bir cerenin gözü gibi duygu taşımlı, canlı ve gönderim (*ima*) yüklüdür. Şiirinin belirtgen (*tipik*) özelliklerinden biridir imgesinin niteliği. (İleride döneceğiz konuya.) Daha ötesi var. Şiir dediğimiz yapı imgesini nereye dek özerk, hatta kendisinden bağımsız kılabilir? Ya da imge şiirine başkaldırabilir mi? Şiirinin önüne çıkan, onu karartacak kerte öne çıkan imge (imgesi şiir) yeğlenir, istenir, büyük şiire yol açan bir özellik midir? Değilse o zaman imgenin hakkı imgeye nasıl verilecek, ölçeklendirme nasıl yapılacak, tartı şiiri nasıl tartacaktır, öğelerine karşın şiiri (bütününü) öz kümesinde tutarlı kılacak kerte? Bu sorulara Mahmut Derviş'in verdiği yanıt açıktır, şiiridir ve o imgesiyle birlikte dünyanın imgesini ayağa kaldıran, başkaldıran, ses çıkaran bir şiir yazmıştır. Bana göre yirminci yüzyıla öznitelikliğini, ırasını veren şiir de budur ve dünyayı şöyle bir kolaçan ettiğimizde Neruda'yla, Nazım'la da (tabii başkalarıyla da) karşılaşmamız olasıdır. Ki Neruda imgesini her zaman denetleyememiş, bazen ipin ucunu bir tür doğaçlama biçimi, yöntemi olarak kaçırabilmiştir. Bu da bir armağandır kuşkusuz,

⁷ Hüsnü Mahalli; **Filistin Benimdir**, Kırmızı Kedi Yayınları, Birinci basım, 2020, İstanbul, 564 s.

⁸ Bu yazı, önceki iki bölümünde Mahmut Derviş'in Atı Neden Yalnız Bıraktın ve Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi adlı kitaplarının ayrıntılı okumalarını içeren yazımın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır.

kusur gibi görünen kusursuzluktur. Derviş'in diliyle, Arapçasıyla ilişkisi de tezimizi kanıtlar bir başına. Şiirin dili de bir şiir nesnesi olarak yankıladığı ya da yansıladığı tüm nesnelere (varlıkları) içerikler. Derviş Arapçası sanki yansıtmakla, aktarmakla ilişkisizdir. Varlıklayan, varlık ortaya çıkaran ve sonra bunları zorunlu ilişkisellikleri içerisinde eklemleyen bir Arapçadır. Dilin asal önermelerini tümleyen şey biçimbirimsel, ilişkiyel bir bağlaç-gösterge gibidir: 'ile'. Hiçbir varlık yalnızca kendi değil. Bu zamanın ve uzamın (*mekân*) geçici, devingen, oynak kesişim kümesinin şiirsel çıktısıdır ve Derviş'in şiirlerinde yürekte taşar gibi olan, içe işleyen doğallık, doğal akışkanlık da bununla ilgilidir. O halkının yazgısıyla ilişkilendiği gibi ilişkilenebilir diliyle ve onun sözcükleriyle. Durum bizi yeniden içeriklenen bir şiirsel *epik* kavramıyla karşı karşıya getiriyor. Epiğin geleneksel ve çağcıl anlatıları ve yorumlarında birçok yapıyla yüzleştik. Özellikle geçen yüzyılın sonları ve günümüz epik yorumunda ilişkisellikten, çokluktan, apayrı nesne ve olayları bağlayan daha derin, dip öykülere, suyun içinde akan suya gönderimli yaklaşımlar belirdi. Bunun uygulamalı gösterimi çok fazla öne çıkmasa da tutkusu yapıtlarda yankılandı, sinemadan resime, romana, hatta müziğe... Şiir özgün/içkin bir sanat dışavurum yordamı olarak belki de böylesi bir amaca en yakın türdü. Onun tümcesinin eytişmeli, yoksamalı, tersinmeli, esnemeli (*plastik*) tüm bedenleşme ve dönüşme (*metamorfoz*) olanakları, (*imkân*); yapılanma biçimi ve mimarisinin her türden tansımaya açıklığı; en az (*minimal*) gönderimlerinin (*ima*) bile geçerlilik ve geçişkenlik düzeyi; en küçükle (*mikro*) en büyüğü (*makro*) eşanlı kavrama gizilgücü; insan türüne çıkarabildiği en yakın ve içerden ses ya da anlatım (*ifade*) oluşu; epiğe özgü ilişkisellik, döngüsellik, salınımsallık, dalgalılık, vb. özyapıları; hiçleyerek varlama yeteneği; gerecini dönüştürme konusunda tüm diğer sanat türlerine baskın eşsiz (inandırma, kandırma) gücü, vb. saptadığımız şeyi doğrulamaya yeter. Önemli olan şiirin tarihsel gizilgücünü (*potansiyel*) günümüz içerikleriyle buluşturup etkili hem çağcıl hem epik bir şiire dönüştürebilen örneklerin, üstelik yalnızca dünyanın ekinel erk odaklarında (Avrupa, ABD) değil, ağırlıklı olarak kenarlarında uç vermesi, filiz sürmesi. Bu da şiirin epik (derken eşanlı olarak siyasal) doğasına son derece uygun. Çünkü siyaset bugün kenardan odağa doğru yürüyen, yürüyecek bir toplumsal-dünyasal varoluş biçimi. Siyaset artık çeperin. Tam da bu nedenle özelliklerini sıraladığımız epik şiirin yurdu da şimdilik dünyanın kenarları ve buralardaki tutturma (*ısrar*) düzeyi. Epiğin aynı zamanda çok zamanlı, çok biçimli, çok tinli direnişlerle ilgili bir yordam, yöntem olduğunu da bilince çıkarmış oluyoruz böylelikle ve çağdaşımız, can kardeşimiz Mahmut Derviş'i de dilini yaratan şair olmanın ötesinde dilinin yarattığı şair olarak buradan ululuyoruz, tıpkı Nazım Hikmet'imiz gibi. İki büyük yirminci yüzyıl şairinin tüm şiirleri eşleşmez belki ama Derviş'in tüm şiirini Nazım'ın dönem şiirleri neredeyse birebir karşılamaktadır. Bu başlı başına bir konu, hem de güzel bir konu ama burada giremeyeceğim.

Şiirinin izleği belli, açıktır. İsteddiği için değil, isteğine karşın, sorulmadan, gözünü ilk açtığı ve yurdum bildiği toprağından, başlangıç imgesinden atılmış Mahmut Derviş'in ve tüm öteki Mahmut Dervişlerin, onun ilk imgelerinde yuvalanmış tüm babaların, anaların, kardeşlerin, büyüklerin ve küçüklerin, sevgililerin, avluların ve avluda kuyuda tek başına bırakılmış atların çıkış (*exodus*) anlatısıdır şiiri. Ben'inden taşan ben'i şiirini neredeyse kendiliğinden epikler, bunu amaçladığından değil. O aslında bir soyun, bir toplumun içindeki birinin, kendini bilen, bilip bilince çıkarıp kavrayan birinin, adı olan ve dünyanın karşısında kendi olarak durmak isteyen birinin şarkısını yazmak iste(r)di. Bunu yazdı ama yanı sıra ötekilerin şiiri de yazılmış oldu. Öyleyse yerinden edilmişliğin, sürgünlük şiirinin ana varlıkları ve anlatısı üç kanatlı bir ikona gibi görüme çıktı. Kimdi saldırgan? Anayurt ne demektir? Onsuz yaşayabilir

miydi kendini yurdunun içinde ilk atanın doğumundan beri yerli ve yerleşik bulanlar? Başka, ikinci, üçüncü... bir yurt olanaklı mı? Yurtsuz her yerde ve yerin yurtsuzu değil mi? Evet, kendi yurdundan atılmış biri (halk) tüm yurtlardan atılmış, ilence (*lanet*) uğramış biridir. Sonu olmayacak öykü başlangıcını da er geç yitirecektir. Şair, Mahmut Derviş, bu dayanılmaz duygunun ağır kıskacı (*mengene*) içinde kıvranarak yazmıştır şiirini. (Düşsel) başlangıcı yine ve yine üstlenmek, anımsamak için yazmıştır şiirini. Anımsamak bir direniş biçimi, var oluş siyasetidir şiirinde. Bilir ki anımsamak, yurdunun kapısında ya da kuyusunda yalnız bırakılmış atını ona geri getirmeyecektir ve başkalarının yurdunun hiçbir sevgilisi gideremeyecektir yurt özleminin ağılı (*zehir*) ve kat kat tortulanmasını. Anı anının üstüne çökecek, yurt erişimsiz ve karanlık, derinliklerine sürükleyecektir bilinci. Gerçekte kendinin olmayan yer ve zamanda var olduğunu, yaşadığını yeniden imgelemekte zorlanır. Bir tür yaşarmış gibi yapıp eden ölü gibidir. Çünkü yurtsuz insan ölü insandır. Konukluğu ölüm duygusuyla sürer gider her nerede ise. Ve 'ayrılık' (*veda*) nereden ve kimden ayrılmak olursa olsun bir saplantıya dönüşür. Hatta yaşadığı her şey, her girişimi kaçınılmazca ayrılıkla en başından damgalı, lekelidir. Aşkının ilk adımı ölüme yolculuğun da ilk adımıdır ve düşüncesi giderek açılan değil kararın, tasalı bir düşünce olarak ilerler, varlığına eşlik eder. Artık o tek kişi olma şansını sonsuza dek yitirmiş biri, yani iki kişidir. Kendi yerinde olduğunu düşünürken bile kendi yerinde olmadığını bilir. Sesi, şiiri iki sese, şiire bölünür ve benle ben, kendimle kendim arasında bir söyleşim, kendi içine dönen sarmal bir çekimden içeri yuvarlanır. Birçok şiirinde bu uzlaşmaz ikileşmeyi, yarılmayı gösterir. Ben beni, Derviş'in bir yanı öteki yanını doğrulamaz ve birbirlerini tutup yakalayıp örtüşemezler. Usun, duygulanımın bir yarısı öbür yarısından akıp gitmektedir, şiirin yakalama, avuçlama, sınırlama çabalarında bile. Şiir bile şiirliğinden kaymaktadır. Akışkan, dönüşümlü, anımsayışında bile tüm unutmalara baştan yargılı, bir dalga devinimidir şiirinin dili. Arada dizecil (*ritmik*) türküler, ezgisel yinelemeler yitik yurdu asla yitirilmemiş dile ulayan andıçlar, tutamaçlardır. Öyleyse hemen ekleyelim. Onun ayrılık şarkısı, *vedası* da sınırdan döner. Hangi sınırdan? Yaşamla ölümün sınırından, şiirin Araf'ından. Yaşamayan bir şiirdir ama ölmeyen de bir şiirdir aynı zamanda.

Tüm sürgünlerin, yurdundan edilmişlerin öyküsü böyle değil midir peki? Derviş'in öyküsü (şiiri) neden başka olsun öteki sürgünlerin öyküsünden? Bunu anlamamız önemlidir, Mahmut Derviş'in şiirine çıkan yoldur. Sürgünün bin türünün düşü dönüş düşüdür eninde sonunda. Arkada kalan, duran, çağırın hep bir şey vardır. Ya, arkada sürgündeki şairi çağırın bir ses yoksa? *Yine de...* diyebileceği bir umudu? Ya geleceği onu avutacak kerte düşleyemiyorsa? Yurt düşmüşse imgelem(in)den? Şiir saltık yurtsuzluğa yargılıysa? Şiirin duygusu içerdiği tüm nesnelere, varlıklara siner. Sanki şiirin sözcükleri, imgeleri, biçimsel nesne ve atakları bile duygunun taşıyıcısıdır. Çağrışımların sinir uçlarını oluşturduğu şiir bedeni her gözesiyle (*hücre*) ayrı seslenmekte, acı her dizede, deyide ayrı tınlamakta, şiirin gövdesi sanki kıvranmaktadır. Yer yer tüm bu acıların üzerini örten *vanitas* çevreni (*ufuk*) şiire kendi üzerinden yönelir. Şiir sanki şiirini yemler, boynunu okşar ve yatıştırır. İyi de neden bir yerle bir insanı bir arada düşünürüz ki kaçınılmazca? İnsan tüm yerlerin ve yer de tüm insanların değil mi gerçekte? Dünya yurdumuzsa dünyanın bir yerini (tam da bu yer), noktasını (tam bu nokta) niçin özleriz? Koca dünya ayaklarımızın altında değil mi ve az sonra aynı dünyanın toprağı hepimizin üzerini örtmeyecek mi? Ölülerin yurdu neresi ey yolcu, gösterir misin bana? Ne hüznün yeter karartmaya sevinç ne de sevinç hüznü karartmaya yeter. Şiir iki sesli akağı (*kanon*) içinde bir gözüyle ötekine baka baka akışını sürdürür.

*

Ne Arapça bildiğim ne de Arap klasik ve çağdaş görkemli şiir geleneğinin uzmanı olduğum için, yazın geleneğinin içinde, açık yerlemleriyle (*koordinat*) onunla yakından ve doğrudan ilişkili olduğu belli Mahmut Derviş şiirini tanımlamam olanaksız. Ama bir yitim (*kayıp*) söz konusu değil. Derviş'i çeviren ve Arap şiirinin (genelde yazınının) öğretmeni Mehmet Hakkı Suçin'e ve tanımadığım diğerlerine başvurmamız, çalışmalarını izlememiz yeter Derviş'i Arapçasının kucağına dosdoğru yerleştirmek için. Sezgisel birkaç gözlemimi ve önermeyi tartışmaya açabilirim en çok. Çoğunu bilmesem de Arap şiir tarihinde günümüzde de yankılanan bir süreklilik olduğu duygusu içerisindedir. Sanki bu geleneğin en iyi şairleri geçmişten günümüze hem klasik hem çağcılar (*modern*). Ve belki İran'da olduğu gibi Arap(ça) coğrafyasında da özellikle toplumsal-ekinsel anlamda özel boyutlarıyla ayrıca anlamlandırılmış şiirsel dışavurum, anlatım (*ifade*); türden, bugün Batı ya da bizim (Türk şiiri) anladığımızdan çok başka bir içerik ve işlevi taşıyor. Zincir kopmamış, son kuşak ilk kuşağı Atlas Okyanusu'na değin selamlamış gibidir. Aynı şeyi, çekirdek coğrafyada bile, diğer yazın türleri için söyleyemiyorum örneğin. Öyküde, romanda durum değişik. Oralarda, türün kökeni ve gelişimiyle ilgili olarak ve elbette çok daha önemli başka tarihsel nedenlerle kopuşlar, ivmelenmeler, baskın etkilenmeler söz konusu. Elbette iyi ya da kötü demiyoruz. Demeye çalıştığımız şu. Eğer Farsça ya da Arapça şiire uzanıyorsa elimiz, usumuz, herhangi bir ekinin (*kültür*) şiirine baktığımız gibi bakamaz, ele alamayız onları. Başka bir donatı, ilgi ve yordam gerekiyor bunun için, bize göre. (Bu tez yanlışlanmaya açık bir tez olarak ileri sürülmektedir.) Geçerken acıyla belirteyim ki komşularımızı birinci elden çeviriyor olsak da komşu ve yakın ekinlerin sanatsal, yazınsal yaratılarının önemini, değerini Batı üzerinden kavrayabiliyoruz. (İbni Sina'yı, İbne Meymun'u, İbni Rüşd'ü, Ömer Hayyam'ı, Mevlana'yı, Binbir Gece Masalları'nı anımsayalım.) Bunu da bir yere dek doğal saymalıyız. Çünkü sorun ekin hırsızlığı değil kavrayış ve yorum ölçütleri, bir nesneyi değerli kılan şeyi ayımsayacak okullaşma düzeyini tutturmakla ilgili. Tabii ki sorunsuz bir süreçten söz etmiyoruz. (*Bkz. E. Said, vb.*)

Sözümüzün özüne sunuşunda Sayın Suçin değiniyor zaten. Mahmut Derviş gibi yüzyılına ve sorunlarına boğazına dek gömülü bir Arap(ça) şairi yüzyıllar öncesinin Arap şiirinin düşüncesini; duygusal tartımlarını; müzikal dengelerini (dizem, tını, ölçü, vb.); yeğliliklerini (açıklık-kapalılık; umut-umutsuzluk, vb.); bedensel devinme-dalgalanma yaratan dilsel davranı akış, kalıp, biçim ve dönüşümlerini (yakını, kaygı, sevi, vb. seslenişleri karşılayan biçim-yapılar); örgeleme (*motif*) ve yapılandırma tekniklerini ve tüm bunların üstünde ve ötesinde olarak, dünyanın önünde derin dalınç deneyimlerini, felsefe sorgulamalarını (olmak, ölmek, yapmak, bilmek, paylaşmak, an(ımsa)mak, vb.) neredeyse doğrudan gözetmekte, üstlenmekte, aktarmakta ama ayrıca güncellemektedir. Türk şiiri ve şairinin önünde bu şiir tutumu önemli bir örnek oluşturur bu bakımdan. Ayrı dil öbeğinden ve çevirisinden bile (kuşkusuz iyi çeviriden söz ediyoruz) bunu sezinlememek olanaksız. Buradan özellikle böylesi şiir geleneklerinin çevirmenlerinin ikili görevi açıklık kazanmış oluyor. Şiiri, hatta şairi tek başına ele alamamak, arkasında yatan tüm şiiri, geleneği gözetmek...

*

Böylece dolaylı olarak Mahmut Derviş şiiri okurluğumuzdan süzdüğümüz bir başka yargının da şiirindeki düşünce ve bu düşüncenin hem güncel kalıp hem günceli aşan derinliği olduğunu söylemiş olduk. O bir şairin tüm defterlerini doldurup taşıracak bir

güncelleme ve tek (yaşama) aracı olan şiiriyle direnişini sergilerken savaşımlarını güncelleme kilitlemeyen biri aynı zamanda. Tabii bunun nedenini anlamak gerekiyor ve zor değil. Konu güncelleme cebelleşmek değil çünkü, güncelleme kavrama ve bilince çıkarma yolu ya da yordamı. Herkes için geçerli bir durum bu. Güncelleme katılım düzeyinden şiirini demleyen, yücelten birinin güncelleme kavrama biçimiyle arkasında ayrıca hesaplaşması zorunludur. Şiir güncelleme beslenir (önemlidir) ama yetin(e)mez. Güncelleme şiiri bir yere değin taşıyabilir. Oradan sonra şiir okurunu da kendine katarak öteki güncelleme de kucaklayıp karşılaştırmakla (*korelasyon*) kalmaz, bu güncelleme zamanın içine, üçüncü boyuta yerleştirir, büyük bağlamın (akan zamanın) içinde ayrıca sınırlar. Felsefe kaçınılmazdır. Savaşmış, yenilmiş, yurdundan edilmiş, sevdiklerini yitirmiş bir insan tüm bu yaşamsal savaşımının içinde ve ötesinde kendi özneliğini, özneliğinin gerekçesini, içkin ya da taşkın nedenini, ötekiyle varlıksal, bilgisel, bildirişimsel, toplumsal, tinsel ilişkilenebilmesi ve tüm bunları yöneten yargılar, ilkeler, beklentiler düzeyini yakalar. Eğer şiirini güncelden taşıyıp bu sorulara yanıt arayışına bağlarsa büyük şair olabilir, kuşkusuz diline ilişkin kullanım yetisi ayrıca içine alınırsa. Ama dil yetisi de öznenin kendini içinde tanımladığı tüm bu çok katmanlı sorunsalın dışında kalacak bir yeti değildir. Tümünü birbirini etkiler, biçimler, yedekler, ötelere, aşkınlığa (*trans*) zorlar. Mahmut Derviş'i yirminci yüzyılın büyük Filistin ve dünya şairi yapan şey işte bu birleşimdir (*sentez*) aynı zamanda. Yukarıdaki iki kitap çözümlememizde katmanları keskin biçimde süzüp ayırtmamanın, güncelleme içindeki evrenselleşmeye dönük ve yatkın düşünceyi ve de tersini görmemenin olanaksız olduğu anlaşılmalı. Bu önermeyi de Derviş'le ilgili ikinci büyük önerme ya da tez olarak ileri sürüyorum. (Yukarıda ayrıntılı okuma, çözümlemeden sonra burada ayrıca örnek vermiyorum.) Bizim çağcıl şiirimizde çok az örneği olacak biçimde zamanı tarihlemek diyebiliriz buna. Nazım Hikmet kusursuz, Dağlarca yakınsar örneği oluşturur bize göre. Dağlarca'nın devasa yapıtı birleşimleme konusunda tüm görkemine ve bilincine karşın yine de seçmeci (*eklektik*) kalır. Şiir onda tözleşmeye yatkın görünür. Bırakın şiiri, şair (Dağlarca) bile, tözün kendini gerçekleştirmesinin aracı gibi görünür. Bu kırılma düzlemleri, Nazım'daki, Derviş'teki büyük birleşimi (en küçük evrende, yani tek şiirde en büyük evrenin, yapıtın karşılanması ve *tersi*.) yakalamasını engeller.

*

Kendisinin olmayan coğrafyadan (Batı), belli dönemlerde artık var olmayan coğrafyasının, yurdunun izini sürmek sanırım dramatik değil trajik kavramıyla adlandırılmayı hak ediyor. Evet, bir yanıla Derviş'in şiiri için yakıcı dramatik (çatışkılı) bir şiir niteliği kullanırken sözlensel, trajik (ağlatısal) bir yazgı-şiir ya da şiir-yazgıdan söz etmemiz gerek. Olmayan, varken yokülkeye (*ütopya*) dönüşmüş bir yurdun umutsuz özlemi gerçekten sözlensel (*mitolojik*) bir öyküyü anlatıyor. Tantalos'u, Sisifos'u, Midas'ı anımsıyoruz. Son yıllarında Filistin'e dönmüş, bu dönemi Şam'da geçirmiş de olsa yurtsuzdu, her yer yurdu değildi bu yüzden. Nerede yurtlansa yine ve yeniden yurtsuzluğa savruldu, kendisi ve şiiri. Konudan söz etmemin nedeni ise usuma takılan birkaç soru. Yurt ancak öteki yurttan, ötekinin yurdundan mı kavranabilir, oluşturulur? İkinci sorumuz ise şu: Batı coğrafyası, bir sanatçıya, şaire, bu yönde yurtsama ve yurt kurma konusunda özel araçlar, avadanlıklar sağlar mı? Yurt özlemine ilişkin anlatıyı pekiştirecek, güçlendirecek bir bakış açısı, görüş sağlar mı? Bu soruların peşine düşmeyecek, ikinci sorunun kapsamı içine Edward Said'i katacağım. Ama unutmadan: Edward Said ABD'liydi ama bu onu,

örneğin James Baldwin gibi, düşsel (ana)yurt tartışmasının dışına çıkardı mı, tam bilemiyoruz. Yine de yaşadığı şey Mahmut Derviş'in yaşadığı şey değildi.

*

Son olarak Mahmut Derviş'in imgesinin yaratıcı özgünlüğü, şiirini bedenleme siyaseti ve onun deneysel tutumu üzerinde birkaç şey söyleyeceğim. İmgede yaratıcı özgünlük dedim ama Mahmut Derviş'le başlayan değil süren bir şeyden, büyük şairlere özgü bir imge düşüncesi, hatta kavrayışından (felsefe de desek olurdu) söz ediyorum gerçekte. Yani şiirin yüreğine yolculuk yaparak kökgöze (-*hücre*) imgesindeki ışınımdan (*radasyon*) ve kendi dışındaki her şeyi yerinden oynatan gizil gücünden... İmgenin canlı tını evrimindeki tüm dönüşümleri (*mutasyon*) taşıyor ve kapsıyor oluşunun yanı sıra, *şimdi-burada* dünya ve nesneleriyle sıra dışı, o güne değin oluşmuş ilişkilene biçimlerini hem alt üst eden hem de bir yandan yenileyen kesitler, ara yüzler, algı çözücüler ve yeni yapı bireşimleyiciler (*sentezleyici*) üzerinden beklenmedik kurgu ve kavrayışların sonsuz olanaklarını sunar. Böylesi kök imge duyarlığının kaynağında yitmek-yitirmek, yaşamak-anımsamak, yakınsamak-ıraksamak, olmak-özlemek, doğmak-ölmek, vb. kavram çiftleriyle tanımlanabilecek durumlar (*hâl*) sezgisi yatıyor olmalı. Bu bir sürgünün değil evrensel sürgünün, hatta evrensel yaşam sürgününün kendini içinde bulduğu ve betimlemeye çalıştığı bir tasarımdır ve ayrıca imgeseldir. Çünkü özünde kendinde ile kendi için arasında sarkaçlanır. Olmak-Yokolmak arasında salınır imge. Kökene hangi uçta yaklaştığı, kökeninse iki ucu buluşturan düşsel nokta olup olmadığı tartışılabilir. Ama sözün özü, has ozanlarda bu sezgi kaynağa, başlangıca, ikiden bire yönelen arayışa, yönelime dönük sezgidir. *Şimdi burada böyle olmak* hem açıklanabilir hem de bir yanı sıra asla açıklanamayacak, ucu açık kalacak bir şeydir. Çatışkının (*dram*) küçük kümesinden ağırların (*trajedi*) büyük kümesine şair bu varlık sezgisiyle sıçrar. Birden tüm varlık onun sezgisel görüşünün önünde tikelliğini, böyleliğini yadsımaya, ötekine bürünmeye kalkar. Buna varlık kalkışması diyelim ama varoluşçu dizge içerisinde anlamayalım bunu. Çünkü varlıkbilimi ya da felsefesinin değil şiirin alanı içerisindeyiz ve bunlar birbirine sıkça karıştırılıyor. Şairin derdi varlık çözümlemesi yapmak, görüngüyü (*fenomen*) ayrıç içine alıp silmek değildir. Tersine onun ardına düştüğü, kurguladığı evren bir varlıklar geçit töreni, varlıklar sahnesidir. Orada, dorukta her varlık her varlık(tır, olanağıdır). Her şey her şeyi sahneler, oyunlaştırır, ötekilenmenin ötekilenmesinin sonucu yargının da yerinden olması, ötekilenmesidir. Bu şiirin şenlik (*karnaval*) noktasıdır ve Bahtin'i selamlayalım yeri gelmişken, çokluk, sığmazlık, tükenmezlik gizilgücüsüyle donanır şiir. İşte Neruda'yı, Stevens'ı, Elliot'ı, Derviş'i, vb. okuduğunuzda bu sessiz şenlik resmini izlersiniz. Şenlik dememe bakmayın, onca yapıp etmenin buruk umarsızlığı, yinelenmezliği, yazgıcılığıyla ilgilidir özünde. İnsanın saltık yalnızlık noktası. Belki sinemadan Belá Tarr örneği bunu daha iyi açıklar. Yukarıda bir bölümünü sıraladığım kavram çiftlerini anımsatayım yeniden.

İşte imge bu deneyimden süzülüp arınarak ve tersine sonuna dek kirlenerek gelir. Saflığı ele geçirilerek, bozularak saflaşmış, yine de sokaktan yekinerek arınmış imge insan öyküsünün en eski (kirli) ve en yeni (lekesiz) aygıtı, aracı (*enstrüman*, *aparât*) olarak şairin eli altına sokulur. Bir kesik, bir yaradır da. Mahmut Derviş'in şiirinin bedensel varlık deneyiminin canlı, görselliği zorlayan, ussallığın sınırlarını iteleyeni, git git genişleyen açılımı bu kökimge bilinci, sezgisiyle ilgilidir. Gündelik dilin, hatta ortalama şiir dilinin yerleşik dil oyunları ve imge sözlüğü yetmemiştir şiirine. Yazdıkça imge sözlüğünü büyütür, imgesinin bir ayağı yere, toprağa basarken öteki havaya, gökyüzüne atılır. Genel okurun imge izi sürme alışkanlıklarının ortalama

devini hızı şiirin hızlı, beklenmedik imgesel dönüşümleriyle baş etmekte zorlanır. Bir süre sonra hızlar ayarlanır, eşlenir, okur kendini bu eski-yeni imge denizine özgürce salar, o zaman şairle karşılıklı şiir yazmaya, imgesel köşe kapmaca oynamaya, şiirleşmeye başlar.

Tabii aslında imgenin yuvalanmasını, bir beden üzerinde kendine yer açıp oradan akmasını, şiirin ezgisine, sesine, duruşuna, devinişine ayak uydurmasını da konu etmiş olduk. Tümünün arkasında, tümünün kapsar kümesi şairi göz ardı etmeden... Durum bizi kendiliğinden inanılmaz, devrimci bir deneyselciğe taşır. Mahmut Derviş'in savlı, güncel ve klasik şiiri aynı zamanda yurduna çıkacak tüm yolları, çıkışları bir bir denemeden edemez. Belki bulacağı son yol onu artık olmayan yurduna çıkaracak yoldur. Dolayısıyla o şiirinin yolcusu, şiiri onun yolcusudur ve bir buluşçudur (*kaşif*) özünde, aradığı şeyi belki bulamamış ama ararken kendisi ve şiiri boyunca (ana)yurt yaratmış bir yaratıcı-buluşçu.

*

Senin şarkın bizim şarkımız sevgili Mahmut Derviş. Gözlerinden öperim kardeşim.

KAYNAKLAR

- Derviş, Mahmud; **Mural** (Cidâriyye, 2000), Çev. Mehmet Hakkı Suçin Kırmızı Yayınları, Birinci Basım, 2015, İstanbul, 111 s.
- **Derviş, Mahmud; Atı Neden Yalnız** Bıraktın (*Limâzâ Terekte'l-Hisâne Vahîden*, 1995), Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2017, İstanbul, 157 s.
- **Derviş, Mahmut; Badem Çiçeği Gibi yahut Daha Ötesi** (*Kezehri'l-lawzi aw Ab'ad*, 2005, Şiir), Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, Birinci Basım, Mart 2020, İstanbul, 120 s.